

TÜRKİYE'DE BASIN ÖZDENETİMİ

Mevlüt ALTINTOP

Dr. Gökhan BAK

İKSAD
Publishing House

TÜRKİYE'DE BASIN ÖZDENETİMİ

Mevlüt ALTINTOP

Dr. Gökhan BAK

Copyright © 2020 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,
distributed or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic
or mechanical methods, without the prior written permission of the
publisher, except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other
noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of
Economic Development and Social
Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TURKEY TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics
rules.

Iksad Publications – 2020©

ISBN: 978-625-7914-72-7

Cover Design: İbrahim KAYA

March / 2020

Ankara / Turkey

Size = 14,8 x 21 cm

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEŞEKKÜR.....	3
ÖNSÖZ	5
GİRİŞ	7
BİRİNCİ BÖLÜM:	9
TARİHSEL AÇIDAN BASIN ÖZDENETİMİN OLUŞUMU	9
1.1. Basın Neden Denetlenir?.....	11
1.2. Basın Ahlak İlkeleri Oluşturulurken Yararlanılan Temel Metinler	19
İKİNCİ BÖLÜM:.....	21
TÜRKİYE’DE ÖZDENETİM OLGUSU	21
2.1. Türkiye Basınında Özdenetim Faaliyetlerinin Başlangıcı.....	23
2.2. 1960 Öncesi Basında Özdenetim.....	25
2.3. Gazeteciler Cemiyeti’nin Özdenetim Açısından Fonksiyonu	29
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:	33
TÜRKİYE BASININDA ÖZDENETİM.....	33
3.1. Başarısız Bir Özdenetim Girişimi Olarak Basın Şeref Divanı Dönemi 1960-1967.....	35
3.2. Basın Ahlak Yasası	36
3.2.1. Taahhütname	37
3.3. Basının Tekrar Özdenetimsiz Yılları ve Kurma Çabaları	43
3.4. Yeni Bir Başlangıç: Basın Konseyi.....	56
3.5. Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi	65

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	67
KAYNAKÇA	74
EKLER.....	79

TEŐEKKÖR

Kitabın tasarım aŐamasından yayımına kadar bize her tÖrlÖ desteği veren saygıdeğer İKSAD Yayın EditÖrÖ İbrahim KAYA hocama en iÇten dileklerimizle teŐekkÖr ederiz.

ÖNSÖZ

Basın faaliyetleri iki şekilde kontrol ve denetime tabi tutulmaktadır. Bunlardan ilki devletin yasa yoluyla basın faaliyetlerini düzenlemesidir. Bu denetim mekanizması sansür de dâhil olmak üzere yasaklama, engelleme, toplatma gibi uygulamaları barındırır. Ayrıca maddi yaptırımlarının yanı sıra tutukluluk ve hapsedme gibi cezai karşılıkları da bulunmaktadır. İkinci yöntem ise basının kendi girişimiyle oluşturduğu özdenetim mekanizmalarıdır. Bu çalışma modern devlet anlayışının değişmezi hâline gelmiş basın olgusunun içindeki ve dışarıdaki olumsuzluklara karşı geliştirdiği özdenetim mekanizmalarının işleyiş mantığını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla bu çalışmayı Türkiye basın tarihindeki özdenetim mekanizmalarının ilkelerinin kökenleri ve anlamsal karşılıklarının izini sürmeyi deneyen ve bu özdenetim mekanizmalarının prensiplerini oluşturan saiklerin neler olabileceğini anlamaya çalışan mütevazı bir çaba olarak değerlendirilmesi arzumuzdur. Bu bağlamda, özdenetim mekanizmalarının ilke ve uygulamaların metinsel karşılıklarını yasa, norm, ahlak, etik kavramlarından ziyade konjonktür bağlamında değerlendirilen söylem analizini içermektedir.

Ayrıca çalışmanın ortaya koymak istediği diğer bir detay, özdenetim kuruluşları tarafından oluşturulan/uygulanan basın-iş ahlakı ve meslek ilkelerinin oluşturulması aşamasında Türkiye'deki ve dünyadaki siyasi, ekonomik, sosyal gelişmelerden etkilenip etkilenmediğinin saptanarak ilkelerin evrensellik ve/veya genel geçerlik düzeyinin belirlenmeye çalışılmasıdır.

GİRİŞ

Modernizm ile etkin hâle gelmeye başlayan basını denetim altında tutmak isteyen iktidara karşı kendi gücünü elinde bulundurmamak isteyen basın çalışanları her daim olmuştur. Yalnız burada tarihsel bir gerçeğin altını çizmemiz gerekmektedir. Modern dünyada oluşturdukları yapıyı başlı başına bir güç olarak kullanmak isteyen gazeteciler, basını kendi lehine bir aparat olarak kullanmak isteyen iktidar ve güç sahiplerine boyun eğmiştir. Peki, basın bu boyun eğişte sadece dışarıdan mı etki altına girmekte veya alınmaktadır? Yani basın tümüyle edilgen midir? Sözümlü ettiğimiz tarihsel gerçeklik bu soruya rahatlıkla hayır cevabını verebilmektedir. Dolayısıyla basın kendi içinde kendi varoluş amacının dışında hareket etme eğilimi göstermektedir. Bu içsel yozlaşma ve çürümüşlük iktidar ve güç odakları tarafından kolaylıkla kullanılabilirliğe tevdi edilebilmektedir. Çözüm arayan meslek çalışanları kurdukları mesleki örgütlenmeler yoluyla yasal yaptırımlara, baskı, şantaj ve cebre karşı güç birliği oluşturarak dış etkiyi pasifize etmeyi denemiştir. Fakat bu direniş bir yanılla eksik kalmıştır çünkü içten içe de bir etki alanı bulunmaktadır. Tam bu noktada, basına dışarıdan yapılan etkileri engellemeye çalışırken bir

yandan da içerideki olumsuz hareketin engellenmesi amacıyla özenetim kurumlarının gerekliliği düşünölmüştür. Özenetim kurumlarının amacı, basın faaliyetlerine belirli ilkelere uygun olarak devam etmesini sağlayarak hem kurumsal saygınlığını korumak ve var oluş amacına yönelik etkililiğini sürdürmesine katkı sağlamaktır. Bu çaba elbette insan hakları bilinci oluşmuş, demokrasisi gelişmiş, hukuka saygılı ve vatandaşlık farkındalığı oluşmuş toplumlarda bin bir çabayla işe yarayacaktır. Bizim gibi bu alanlarda çok fazla yol kat edememiş toplumlar ise çözüm arzusuyla çözümsüzlüğün içinde savrulup duracaktır.

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümünde özenetim olgusunun tarihsel oluşum süreci ve gereklilik açısından neye karşılık geldiği ortaya konulmaktadır. İkinci bölümde Türkiye'deki özenetim kuruluşlarının konjonktürel olarak oluşum süreçleri ve ilkesel anlamda ortaya koydukları metinler değerlendirilmektedir. Üçüncü ve son bölümde ise söz konusu özenetim kuruluşlarının uymak üzere oluşturdukları ilkesel metinler arasındaki farklılıklar dilsel yapıları ve konjonktürel etkileşimleriyle ele alınmaktadır. Bu bölüm ayrıca çalışma hakkında vardığımız Sonuç ve Değerlendirme bölümünü de içermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM:
TARİHSEL AÇIDAN BASIN ÖZDENETİMİN
OLUŞUMU

1.1. Basım Neden Denetlenir?

Modernizmle birlikte devlette ve toplumda yapısal olarak ortaya çıkan profesyonel anlayış kurumsallaşmayı beraberinde getirmiştir. Bu dönemden itibaren gerek kamu kuruluşları gerekse özel kurumlar faaliyetlerinin devamlılığını ve meşruiyetini sağlamak için bir takım kuralları uymaya başlamıştır. Öncelikle bu kurum ve kuruluşlarını faaliyetlerinin sınırlarını belirleyen, çerçevesini çizen ve işleyişlerini düzenlemek üzere yasalar oluşturulmuştur. Yasaların koyucusu ve uygulayıcısı olarak devlet kabul edilmiştir. Zira antik dönemden bugüne kadar devlet, Toplum Sözleşme'si¹ ile vatandaşın kendisine devretmesiyle oluşan hukuksal yapının tanıdığı haklar gereği vatandaşların birbirlerine karşı olan haklarını korumak, toplumun huzur ve sağlığını, devletin ve milletin bütünlüğünü ve devamlılığını sağlamak üzere kurallar koyucu ve uygulayıcıdır. İdare ve hukuk sistemini oluşturan yasalar, suç ayırımı kesin yargılarla ortaya koyan ve suçların niteliğine göre dengeli yaptırım uygulamaya yönelik kurallar

¹ Rousseau, Jean-Jacques. *Toplum Sözleşmesi*. 9. Çeviren Vedat Günyol. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, s. 14 (Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) eserinin tümünde 'Toplum Sözleşmesi' kavramsallaştırmasının tarihsel olarak nasıl ortaya çıktığını ve şekillendiğini ortaya koymaktadır.)

bütünüdür². Yalnız bazı durumlarda suç teşkil edip etmediği netleşmeyen ya da suç kategorisine sokulamayan durumlar ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla suç olarak değerlendirilemeyecek fakat toplumun ilişkileri, huzuru ve birlikteliği açısından sorun teşkil edebilecek bu durumlar için çözüm arayışına girilmiştir. Zaman, mekân ve topluma göre görecelik arz eden toplumsal normlar (*ahlak*) bu çözüm arayışlarının çıkış noktası olarak kabul edilmiştir. İyi ve kötüyü ayırt eden ve bireysel tutum ve davranışlar ile toplumsal yaşamı düzenleyen kurum olan ahlak³, insanın vicdani yönünü hareket geçirerek manevi bir alan açmasına yardımcı olarak iradeli davranmasını sağlamaktadır⁴. Kısaca ahlakın felsefi boyutunu ele alan etik kavramı⁵, ahlak kavramının insan için ne anlam ifade ettiğini, iyi, kötü, doğru, yanlış, sorumluluk ve sorumsuzluk edimlerinin geçerlilik ölçütlerini belirlemeye,

² Tannenbaum, Donald G. *Siyasi Düşünce Tarihi*. 10. Çeviren Özgüç Orhan. Ankara: BB101, 2017, s.228-229

³ Frolov, İvan. *Felsefe Sözlüğü*. Çeviren Aziz Çalışlar. İstanbul: Cem Yayınevi, 1991, s. 7-8

⁴ İrvan, Süleyman. *Medya Etik ve Hukuk*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2005, s. 61

⁵ Girgin, Atilla. «<http://atillagirgin.net/kategori/kitaplar.>» <http://atillagirgin.net/>. 2007.http://atillagirgin.net/s/2170/i/gazeteciligin_temel_ilkeleri.pdf, s. 221-222 (Erişim Tarihi:12.02.2020)

açıklık kazandırmaya yönelik çözümsel faaliyetlerdir⁶. Toplumsal yaşam içerisinde yasaların haricinde işleyişi düzenlemek üzere ahlak olgusunu felsefi olarak ele alan etik kavramı doğrultusunda bazı kriterler ortaya konulmuştur. Bu anlayış ilk defa modern dönemde ortaya çıkmıştır diyemeyiz zira Orta Çağ'da bazı meslek grupları ahlaki değerleri ölçü olarak kendi iç işleyişlerini düzenlemiştir⁷. Batı'da lonca⁸ olarak kabul edilen bu yapıların Anadolu'daki karşılığı ahi teşkilatı şeklinde ortaya çıkmıştır⁹. Bunun dışında İslam coğrafyasında vakıf teşkilatlanmaları da yine meslek örgütlenmesi bağlamında değerlendirilebilir. Vakıfların işleyiş alanları sadece toplumsal barış ve ekonomik düzen ve yardım faaliyetleriyle sınırlı değildir. Aynı zamanda bulunduğu bölgedeki meslek gruplarının belirli ahlaki ilkelere uyarak iş yapmalarını sağlamaya çalışmıştır¹⁰. Bütün bu anlatılanlar bize

⁶ Yıldırım, Cemal. *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Dorum Yayıncılık, 2004, s. 9

⁷ Uçar, Yasemin. *Basın Ahlakı Açısından Haberde Nesnellik Olgusu*. Konya: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, 2011, s. 9

⁸ Kal'a, Ahmet. <https://islamansiklopedisi.org.tr/>. 2003. <https://islamansiklopedisi.org.tr/lonca> (Erişim Tarihi:13.02.2020).

⁹ Kazıcı, Ziya. <https://islamansiklopedisi.org.tr/>. 1998. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahilik> (Erişim Tarihi:12.02.2020)

¹⁰ Günay, Hacı Mehmet, ve Bahaeddin Yediöldüz. <https://islamansiklopedisi.org.tr/>. 2012. <https://islamansiklopedisi.org.tr/vakif> (Erişim Tarihi:15.02.2020).

gösteriyor ki, sosyal hayatın işleyişi sadece devlet/iktidar/sermaye eliyle oluşturulmuş yasalarla şekillenmemektedir.

Aydınlanma'yla birlikte büyük bir ivme yakalayan bilim ve teknikteki gelişmeler ahlak ve etik ilkelerin önemini ve değerini arttırmıştır. Hem yeni icatlar hem de hayatın kapitalist anlamda kazandığı hız ve acımasız rekabet ortamı insan hayatı açısından kolaylıklar sağladığı gibi çok büyük olumsuzluklar da doğurmuştur¹¹. Ortaya çıkan olumsuzlukların suç teşkil edenleri yasa yoluyla giderilmeye çalışılırken suç teşkil etmeyen ama sorun olarak kabul edilenleri ise ahlaki ve etik ilkeler ışığında düzeltilme yoluna gidilmiştir¹². Hayatın içindeki her alan gibi basın/medya da bu durumdan bağımsız değildir. Önceleri haber alma maksatlı kullanılan¹³ ama özellikle on dokuzuncu yüzyıldan itibaren hem kullanım ve yaygınlığı hem de tesir açısından hız kazanan basın faaliyetlerinin toplumsal yapıya ve kültüre olan etkisi nedeniyle denetim ve kontrol altında

¹¹ Binark, Mutlu, ve Günseli Bayraktutan. *Yeni Medya ve Etik*. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2013, s. 9

¹² Stroll, A.A., A.A. Long, V.J. Bourke, ve R. Campbell. *Etik Kuramları*. Çeviren Mehmet Türkeri. İstanbul: Lotus Yayınevi, 2017, 12-13

¹³ Koloğlu, Orhan. *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları, 2006, s. 11

tutulması amaçlanmıştır¹⁴. İktidar sahipleri ve ekonomik güç odakları basın bu özelliğinden faydalanma yoluna giderek toplumsal yapıyı kendi lehlerine çevirmek amacıyla evvela bilgiyi denetlemeye çalışmıştır¹⁵. Basının toplumsal yapı üzerindeki etkisinin güç odakları için önemi yirminci yüzyıldan günümüze kadar gelen süreçte artarak devam etmiştir. Bu bağlamda basını denetim ve kontrol altında tutmak isteyen iktidar ve ilişkili güç odakları yasa yoluyla bu amacı gerçekleştirmeye çalışmışlar ve oldukça başarılı olmuşlardır¹⁶. Bütün bu gelişmelerin yanı sıra Batı toplumlarında Aydınlanma ile başlayıp giderek artan siyasi farkındalık, demokratik düzene ve hukuka olan bağlılık ve vatandaşlık bilinci modern devlet anlayışının nihai amacı olan özgür birey ve toplumu ortaya çıkarmıştır¹⁷. Totaliter rejimlerin basını denetlemeye yönelik faaliyetlerinin amacını aşarak propaganda, sansür ve/veya baskı unsuru olarak kullanması kamuoyunca olumsuz bir gelişme

¹⁴ Haraszi, Miklós. *Medya Öz-denetimi Rehber Kitabı*. Çeviren Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Uluslararası İlişkiler Dairesi Başkanlığı. Viyana: Medya Özgürlüğü Temsilciliği Dairesi Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), 2008, s. 14

¹⁵ Özgen, Murat. *Gazetecinin Etik Kimliği*. 3. İstanbul: Set-Systems Tercümanlık Reklamcılık Yayıncılık Limited, 2006, s. 245

¹⁶ Demir, Vedat. *Türkiye'de Medya ve Özdenetimi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, s. 15

¹⁷ Koloğlu, a.g.e., s. 19-20

olarak değerlendirilerek alternatif yöntem arayışlarına girilmiştir. Bu amaçla ilk defa yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde görülmeye başlanan basında özdenetim uygulamaları¹⁸ I. ve II. Dünya Savaşları sürecinde akamete uğramıştır¹⁹. Yirminci yüzyılın neredeyse ilk yarısının tamamında basında özdenetim olgusunun yok sayılmasının başlıca nedenlerini hem savaş gibi olağanüstü bir durum içinde olmak hem de totaliter rejimlerin etkin olduğu bir dönemi kapsıyor olması şeklinde değerlendirebiliriz. Zira bu iki durumda da basın dış etkenler nedeniyle işini yapması engellenerek yönetimin propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla özgür hareket edemeyen basının özdenetim gibi bir olguyla meşgul olması ihtimal dışıdır²⁰. Teoride var olan girişimlerin II. Dünya Savaşı'ndan sonra tekrar gündeme gelerek pratikte de güç ve görünüm

¹⁸ Alemdar, Zeynel. *Oyunun Kuralları*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1990: İlgili yayında 56 ila 73. sayfalar arasında basında özdenetim girişimleri ve uygulamalarının Batı ülkelerindeki tarihsel sürecine değinilmektedir. Buna göre basında özdenetim kuruluşlarının ilk örneklerinin ortaya çıkışı yirminci yüzyılın ilk çeyreğine kadar gitmektedir.

¹⁹ Aydoğan, Filiz. «Basın Otokontrolünde Basın Konseylerinin İşlevi.» *Marmara İletişim Dergisi*, no. 3 (Temmuz 1993), s. 107

²⁰ Demir, a.g.e., s. 45 (Basın özgürlüğü sağlanmadan ister yasa yasa yoluyla isterse gönüllü olsun (öz)denetim kuruluşunun oluşması 1980'li yıllarda Basın Konseyi kurulurken dahi eleştiri konusu olmuştur. bknz: aynı yer.)

kazanmaya başlamıştır²¹. Ülkemizdeki süreç bu gelişmelerden tümüyle soyutlanmış değildir ve konjonktürel gelişmelerle neredeyse eşzamanlı bir seyir göstermiştir denilebilir. Yalnız belirtmek gerekir ki, görünüşte Batı ile eşsüremlî ortaya çıkan bu gelişmeler kurumsallaşma, toplumsal fayda ve kamuoyu farkındalığı açılarından aynı yeterliliği sağlayamamıştır²². Konu ile ilgili detaylı araştırma yapıldığında, Türkiye’de basın alanında kurulan özdenetim girişimleri/kurumları gazete ve gazeteciler aleyhindeki yasalarla mücadele etmek durumunda kalarak gazetecilik, basın ya da medya alanlarında gerekli özdenetim organizasyonlarını gerçekleştiremediği görülmektedir²³. 1988 yılında kurulan Basın Konseyi’nin kuruluş

²¹ IPS İletişim Vakfı. *Gazeteciler İçin Pratik Kılavuz*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, Tarihsiz. Kitabın 7-12. sayfaları arasındaki “Basın Özgürlüğü İlkesini Tanımlayan Belgeler” başlıklı 1. Bölüm ile 13-32. sayfaları arasındaki “Meslek Ahlakına İlişkin Başvuru Belgeleri” başlıklı 2. Bölüm’de yer alan metinler incelendiğinde gazeteciliğin mesleki anlamda kurumsallaşması ve özdenetim ile ilgili konuların büyük oranda II. Dünya Savaşı’ndan sonra etkinlik kazandığı görülmektedir.

²² Özgen, 2006, *a.g.e.*, s. 246-247

²³ Evsal, Vedii. *Gazeteciler Cemiyeti ve 40 Yıl 1946-1986*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1987: İlgili yayında Türkiye Gazeteciler Cemiyeti’nin kuruluşundan itibaren ele alınan kırk yılında devletin yasa yoluyla basın alanına yasa yoluyla yaptığı baskı, sansür ve hak ihlallerine karşı durarak eleştirilerini ve çözüm önerilerini getirdiği görülmektedir. Bu süreç zarfında ilk başlarda çok fazla gündeme gelmemesinin yanında 1960-1967 yılları arasındaki kurulan özdenetim girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Cemiyet, basın alanındaki ahlaki ve etik sorunları bir iç

nedenlerinden birisi de, Türkiye’de Batı’da uygulandığı gibi işlevsel bir özdenetim mekanizmasının oluşmaması olarak belirtilmiştir²⁴.

Basında özdenetim uygulamaları dünya genelinde üç şekilde yapılmaktadır. Bunlar, mesleki ahlak kuralları/ilkeleri, basın konseyleri ve ombudsmanlık (okur temsilciliği/kamu denetçiliği) faaliyetleri olarak değerlendirilmektedir. Bunun dışında her yayın organı kendi iç işleyişi için meslek ilkeleri oluşturduğu görülmektedir²⁵. Özdenetim mekanizmasının varlığı, o toplumda özgür düşüncenin ve demokrasinin geliştiği şeklinde değerlendirilmektedir²⁶. Bunun yanında özdenetim kurumlarının oluşturduğu kural ya da ilkelere basın/medya kuruluşlarını askeri bir disiplin içinde tabi olması hem gerçekçi değildir. Nihayetinde bu alanın vicdani ve toplumsal mesuliyetleri bulunan sınırları içerisinde kalmaktadır ve maddi dünyadan ziyade manevi âlemle ilgilidir²⁷.

mekanizma ile çözmek yerine gazetecilik faaliyeti yapan kurum ve kişilerin engelleyici yasalar karşısında hukuki ve özlük haklarını korumaya, kollamaya çalışmıştır. Bu durum basının ülkemizde hem devlet aklı hem de kamuoyu vicdanında tam olarak kurumsallaşmadığını ve bu konuda toplumsal bilincin oluşmadığını göstermektedir.

²⁴ Demir, *a.g.e.*, s. 75

²⁵ Alemdar, *a.g.e.*, s. 24-32

²⁶ Bülbül, Rıdvan. *İletişim ve Etik*. 2. Ankara: Nobel Yayınları., 2001, s. 93

²⁷ Özgen, 2006, *a.g.e.*, s. 247

1.2. Basın Ahlak İlkeleri Oluşturulurken Yararlanılan Temel Metinler

Basın ahlak yasası/ilkeleri oluşturulurken Birleşmiş Milletler'in 1948 yılında kabul ettiği 'İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi' temel metin olarak kabul edilmiştir²⁸. Ayrıca 1952 yılında Uluslararası Basın Birliği'nin belirlediği ilkeler²⁹, 1954 Bordeaux Bildirgesi, 1971 Münih Bildirgesi, 1978 UNESCO Basın Ahlak İlkeleri, 1993 Avrupa Konseyi'nin belirlediği ilkeler neticesinde basın meslek ilkelerinin oluşturulmasında faydalanılmıştır³⁰. Temel metinlere bakıldığında basın ahlak ilkeleri oluşturulurken iki yönlü bir etkileşim olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki, insanın doğuştan sahip olduğu evrensel ve vazgeçilemez olan insan hakları, ikincisi ise topluma, zamana ve mekâna göre görelilik taşıyan ahlaki normlardan³¹ hareket edilerek oluşturulan meslek ilkeleridir. Meslek ahlak ilkeleri bireysel ve toplumsal ahlak ile aynı olmamakla birlikte onlardan beslenmektedir³².

²⁸ IPS İletişim Vakfı, *a.g.e.*, s.4

²⁹ Salihoğlu, M. Latif. *Basın Ahlâk Prensipleri*. 24 Temmuz 2018. https://www.yeniasya.com.tr/m-latif-salihoglu/basin-ahlak-prensipleri_468328 (Erişim Tarihi: 12.02.2020).

³⁰ Komisyon. *Basında Meslek Etiği*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2013, s. 5

³¹ Özgen, 2006, *a.g.e.*, s. 26-27

³² Durkheim, Emile. *Meslek Ahlakı*. 3. Çeviren Mehmet Karasan. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1986, s. 11-12

İKİNCİ BÖLÜM:
TÜRKİYE'DE ÖZDENETİM OLGUSU

2.1. Türkiye Basınında Özdenetim Faaliyetlerinin Başlangıcı

Basında özdenetim konusu ele alındığında 1960 itibariyle başlayan Basın Şeref Divanı ekseninde kabul edilen Basın Ahlak Yasası ilk önemli adım olarak kabul edilir. Fakat basında özdenetim konusunun tarihi çok daha eskilere dayanmaktadır³³. Cumhuriyet'in kurulmasından önce basının işleyişi ve gazetecilerin çalışmalarının düzenlenesi bağlamında yapılan faaliyetler sonucunda dernekleşme olgusu gündeme gelmiştir. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanından kısa süre sonra Cemiyet-i Matbuat-ı Osmaniye adı altında kurulması kararlaştırılan derneğin tüzüğün 12-16. maddeleri cemiyetin özdenetim ile ilgili görevlerini belirlemektedir. Basın ahlakı özelinde oluşturulan bu maddelere göre cemiyet üyeleri arasında çıkan münakaşalar kötüleşmeden önlemek için hakemlik, cemiyete üye gazetelerin yayınlarında şantaj, çirkin beyan ve ima, genel ahlak anlayışına aykırı içerik, gerek devletin gerekse yabancı devletlerin onur ve haysiyetlerini kırıcı yayınlara yer verilmesini önlemek amaçlanmıştır³⁴. Tüzüğün 15. ve 16. maddeleri ise direkt özdenetim ile ilgilidir.

³³ Alemdar, *a.g.e.*, s. 75

³⁴ Aydın, Hakan. «Cemiyet-i Matbuat-ı Osmaniye: Kuruluşu ve Basında Tartışmalar.» *Türkiyat Araştırmalar Dergisi*, 2007, s. 560

Önceki maddeleri uyulmaması durumunda yapılacak olan yaptırımlara yer verilmiştir³⁵. Derneğin bir türlü toplanamaması sebebiyle gerçek işlerliğini kazanamamış ve ancak 1917 yılında kısmen faaliyet göstermeye başlamıştır³⁶. En başta düşünülen etkiyi ve faydayı sağlayamamış olsa da bir meslek örgütlenmesi oluşumu olan Osmanlı Matbuat Cemiyeti ülkemizde basında özdenetim olgusunun nüvesi konumundadır. Tüzüğünde yer verilen maddeleri tarihimizdeki ilk basın meslek ilkeleri olarak değerlendirmek mümkündür³⁷. Osmanlı Matbuat Cemiyeti daha sonraları Türk Matbuat Cemiyeti (1919) ve Matbuat Cemiyeti (1921) şeklinde isim değişikliğine uğramıştır³⁸. 1935 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün bir telgrafta kendilerine “Basın Kurumu” diye hitap etmesi sonucu bu isimle anılan cemiyet/kurum, 27.06. 1938 tarih ve 3511 sayılı yasa ile kurulan³⁹ Basın Birliği Kanunu gereğince dağıtılmıştır⁴⁰.

³⁵ Kırac, Tahir Olcay. *Türkiye'de Gazetecilik Mesleğine İlişkin Örgütlenmeler: 1908-1938*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2011, s. 240

³⁶ Arvas, İbrahim Sena. *Türk Basımında Etik ve Özdenetim*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2014, s. 90

³⁷ Demir, *a.g.e.*, s. 40

³⁸ Evsal, *a.g.e.*, s. 30-31

³⁹ Özgen, 2006, *a.g.e.*, s. 179

⁴⁰ Demir, *a.g.e.*, s. 42

2.2. 1960 Öncesi Basında Özdenetim

1960 askeri müdahalesi ile Türkiye siyasi ve toplumsal açılardan yeni bir döneme geçmiştir fakat bu müdahaleye gelinceye kadar da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Konumuz gereği meseleye basın özelinde bakmak gerekirse, 1938 yılında yasayla kurulan Basın Birliği'nin 1946 yılında tekrar yasayla kaldırılması basın alanında özgürleşme, demokratikleşme ve özerk yapılaşmaya yol açmıştır⁴¹. Basın Birliği, dönem Avrupası'nın totaliter rejimlerindeki uygulamalarla aynı amaçla kurulmuştur. Buradaki asıl amaç, basının devlet eliyle kontrol altında tutularak istenilen yayın politikalarının ve propaganda faaliyetlerinin yapılabilmesidir. Dönem itibariyle basının konjonktürden oldukça fazla etkilendiği ve uygulamaların tümüyle totaliter özellikler taşıdığı görüldüğünden basın ahlakı ve basın meslek ilkelerinden bahsedilmesi söz konusu değildir⁴². Dolayısıyla tek parti döneminde basında özdenetim mekanizmaları işlerlik kazanmamıştır. Bu durumu iktidarın sıkı ve otoriter uygulamaları nedeniyle özdenetim gibi ileri demokratik bir uygulamaya imkân bırakmadığı şeklinde

⁴¹ Özgen, 2004, *a.g.e.*, s. 185-186

⁴² Demir, *a.g.e.*, s. 45

değerlendirmek de mümkündür. Kısacası Türkiye’de basın tek parti döneminde iktidarın fiili uzantısı ve propaganda aracı konumundadır⁴³.

İkinci Dünya Savaşı’nın bitimiyle birlikte Batı’da ortaya çıkan siyasi değişim Türkiye’yi de es geçmeyerek liberal politikaların faaliyet alanı hâline getirmiştir. ABD başta olmak üzere Türkiye’yi ziyarete gelen Batılı heyetler demokratikleşme ve liberalleşme politikalarının uygulanabilmesi için yapılması gereken reformlar arasında basını da listeye eklemiştir⁴⁴. Basın özgürlüğü demokratikleşmenin önemli koşullarından birisidir. Basın Birliği’nin yasayla kaldırılmasında en önemli etken Batı tarafından yapılan bu liberalleşme baskılarıdır⁴⁵. Basın Birliği’nin kaldırılması bu alanda bir boşluk doğuracak, basın alanındaki sorunların çözülememesi bir yana gazetecileri büyük bir bilinmezliğe sürükleyecektir. Birlik üyeleri henüz Birlik kaldırılmadan bir araya gelerek yeni bir oluşum içine girmiştir. 30.05.1946 tarih ve 4932 sayılı Basın Birliği’ni kaldıran yasa,

⁴³ Koloğlu, *a.g.e.*, s. 118-119

⁴⁴ Özgen, Murat. *Türkiye’de Basının Gelişimi ve Sorunları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2004, s. 25-28

⁴⁵ Güvenir, Osman Murat. *2. Dünya Savaşında Türk Basını*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1991, s. 57

yürürlüğe gireceği 18.06.1946⁴⁶ tarihinden hemen önce 10.06.1946 tarihinde Gazeteciler Cemiyeti kurularak Basın Birliği'nin borç alacakları bu cemiyete devredilmiştir⁴⁷.

Bu tarihten itibaren ortaya çıkan Gazeteciler Cemiyeti basın alanında Türkiye Cumhuriyeti'nin sivil inisiyatifle kurulan ilk kurumu olması açısından önemlidir. Cemiyetin kuruluşuyla birlikte devletin basın üzerindeki eli görünürde kalkmıştır. Dönem olarak tek partili rejimden çok partili yönetime geçilmiş olması çok sesliliğin ilk adımı olarak değerlendirildiğinden Cemiyet'in kurulması Türkiye basını ve demokrasisi için yeni bir başlangıç olarak kabul edilmiştir⁴⁸.

1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti'nin 1954 yılına kadar geçen ilk dönemi demokratikleşme ve özgürleşme açısından önemli açılımlara sahne olmuştur⁴⁹. 09.06.2004 tarih ve 5187 sayılı Basın Kanunu yürürlüğe girinceye kadar kısmi değişiklik yapılmış olsa da 54 yıl yürürlükte kalan 15.07.1950

⁴⁶ Özgen, 2006, *a.g.e.*, s. 185

⁴⁷ Demir, *a.g.e.*, s. 54-55

⁴⁸ Özgen, 2006, *a.g.e.*, s. 188-189

⁴⁹ Arvas, *a.g.e.*, s. 108-109

tarikh ve 5680 sayılı Basın Yasası bu dönemde çıkarılmıştır⁵⁰. Demokrat Parti iktidarının ikinci yarısından itibaren özellikle ekonomik alanda sorunlar ortaya çıkmıştır. Olumsuz gidişatı gizli tutmak ve halka iletilmesini engellemek için basın üzerindeki otoritesini arttırmak isteyen iktidarın basınla arası açılmaya başlamıştır. İktidarın, tutuklama, yasaklama, sansür, hak ihlalleri gibi uygulamaları yasa yoluyla uygulamaya kalkması sonucu tam olarak olgunlaşma imkânı bulamayan basın özgürlüğü darbe almıştır⁵¹. Süreç sonunda 1960 askeri müdahalesi ile Demokrat Parti iktidarı ve uygulamaları sona ermiştir fakat basın alanındaki sorunlar ortadan kalkmamıştır. Bu başlıkta ele aldığımız konuyu özetleyecek olursak, Türkiye’de basın alanında 1960 yılına kadar kurumsal olarak herhangi bir özdenetim mekanizması hayata geçirilmediği görülmektedir. Gazeteciler Cemiyeti ise bir meslek örgütü olarak dış etkilere karşı mücadele etmektedir.

⁵⁰ Özgen, 2004, *a.g.e.*, s. 34

⁵¹ Koloğlu, *a.g.e.*, s. 123-124

2.3. Gazeteciler Cemiyeti'nin Özdenetim Açısından Fonksiyonu

1946 yılında Basın Birliği'nin kanun yoluyla kaldırılmasının ardından kurulan Gazeteciler Cemiyeti yasalarla yönlendirilen basın alanındaki sorunların takipçisi olmuştur. Bu açıdan bir özdenetim mekanizması olarak değerlendirilemezse de tüzüğünde bulunan ve uygulamalarında yer verilen bazı unsurlar şeklen özdenetim olarak ele alınabilir. Gazeteciler Cemiyeti üyelerinin haklarını dış müdahalelere karşı korumak için görüşlerini bildirmenin yanında gazeteciliğin nasıl yapılması gerektiğine dair ilkeler belirlemiştir. Özdenetime yönelik bu ilkeler cemiyetin tüzüğünde yer alan “Cemiyetin Amacı ve Konusu” bölümündeki 3. maddenin ‘f’ fıkrasında şöyle yer almıştır:

“f) Mesleğin onur ve saygınlığıyla bağdaşmayan, meslek gelenek ve kurallarına uymayan yayınlarla ilgili üyelerini, yazılı biçimde uyararak bu kuralara uymaya çağırır, tekrarı halinde Yönetim Kurulu'na sevk eder. Meslek ilkelerine uymayan yayın ve davranışlar için üyesi olmayan gazeteciler yayıncılara ve yayın organlarına karşı da uyarı

görevi yapar. Yasalar ve uluslararası anlaşmalarla gazetecilere tanınan hak ve özgürlükleri korumak amacıyla gerekli girişimlerde bulunur.⁵²

1946 yılında yürürlüğe giren tüzükteki ilgili madde genel olarak gazetecilerin özlük haklarını korumaya yönelik faaliyetler hakkında olduğu görülmektedir. Dolaylı bir özdenetim örneği olarak tanımlayabileceğimiz gazeteciliğin nasıl yapılacağına dair yaklaşımla ilgili ilkelere ise sadece bir fıkrada yer verilmiştir. Daha sonraki güncellemelerde (*son güncelleme 2016*) yeni maddeler eklenmiş olması sonucunda tüzüğün 4. maddesinin ‘n’ fıkrasında yer verilen hâli aşağıdaki gibidir:

“Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi’nde belirlenen ilkelere, mesleğin onur ve saygınlığıyla bağdaşmayan, meslek gelenek ve kurallarına uymayan, aykırı hareket eden ve yaptıkları yayınlara bu maddede sayılan ilkeleri, Tüzük hükümlerini ihlal eden üyeleri Yönetim Kurulu kararıyla yazılı olarak uyararak; Onur Kurulu’na sevk etmek; meslek ilkelerine uymayan yayın ve davranışlar için üyesi olmayan gazetecilere,

⁵² Özgen, 2006, *a.g.e.*, s. 188

yayıncılara ve yayın organlarına karşı da uyarı görevi yapmak; yasalar ve uluslararası sözleşmelerle gazetecilere tanınan hak ve özgürlükleri korumak amacıyla gerekli tüm girişimlerde bulunmak,⁵³”

İki alıntı arasında altmış yıl gibi bir süre geçmiş olduğu gerçeğinden hareketle metnin ana gövdesinde yapılan değişikliklere rağmen anlamsal uzamında çok fazla bir değişiklik olmadığı görülmektedir.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin tüzüğüne binaen özdenetimle ilgili bir şeyin altını çizmek gerekmektedir. Cemiyet, Türk basın tarihi açısından bir dönüm noktası olmuş ve sonrasında son derece önemli işler yapmıştır. Bunun dışında bir özdenetim kuruluşu olmadığının bilincinde olunmalıdır. Hem kuruluşu hem de işleyişi itibariyle bir meslek örgütüdür ve ancak kısıtlı olarak özdenetim konusunda hizmet verebilmektedir. Cemiyetin asıl amacı ve görevi, üyelerinin çalışırken ve emeklilik hâllerinde haklarını savunarak hem yasal olarak hem de çalışma ortamı bağlamında daha uygun şartların oluşmasını

⁵³ Türkiye Gazeteciler Cemiyeti. <http://www.gazetecilercemiyeti.org.tr/>. 21 Nisan 2016. <https://www.tgc.org.tr/kurumsal/tuzuk.html> (Erişim Tarihi:30.01.2020)

sağlamaya yönelik faaliyetlerdir. Tüm bunlar tüzüğünde detaylı olarak belirtilmiştir⁵⁴. Görülmektedir ki, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tam olarak bir özdenetim kurumu değildir ve çalışmaları kısmen bu alan içinde değerlendirilebilir. Dolayısıyla Cemiyet'in özdenetim açısından yönlendirme ve dışarıdan destek olmak dışında bir fonksiyonu yoktur. Bu özellik, gönüllülük esasına dayalı olması nedeniyle zaten uygulanması zor olan meslek ilkeleri ve özdenetim mekanizmasının işleyişini katkı sunamama noktasına getirmektedir.

⁵⁴ Arvas, *a.g.e.*, s. 107

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:
TÜRKİYE BASININDA ÖZDENETİM

3.1. Başarısız Bir Özdenetim Girişimi Olarak Basın Şeref Divanı Dönemi 1960-1967

Basın alanında Türkiye’de 1960 yılına kadar kurumsal anlamda bir özdenetim girişimi olmamıştır⁵⁵. Gazeteciler Cemiyeti basın alanında meslek örgütü olarak yasa yoluyla kurulan ilk kurum olsa da 1960 yılına kadar özdenetime yönelik faaliyet göstermemiştir. Cemiyet bu süreç zarfında dış etkilere karşı basını korumaya ve kollamaya çalışmıştır. Fakat 1960 yılında bu süreci değiştiren önemli gelişmeler olmuştur. Demokrat Parti’nin on yıllık iktidarının ikinci yarısından itibaren basına karşı takınılan olumsuz tutum ve baskılı uygulamalar gazetecilerin özgürlük alanını kısıtlamıştır. Ülkedeki olumsuz durum sadece basın dünyasıyla sınırlı değildir.

Başta ekonomi olmak üzere idari ve hukuki açılardan da büyük sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunları gerekçe gösteren Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koyarak özgürlüğü kısıtlayan uygulamaları gidermeye yönelik icraatlarda bulunmuştur⁵⁶. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinden kısa süre sonra 24 Temmuz 1960 tarihinde Gazeteciler Cemiyeti ve Gazeteciler

⁵⁵ Demir, *a.g.e.*, s. 57

⁵⁶ Evsal, *a.g.e.*, s. 106-107

Sendikası'nın girişimiyle Basın Şeref Divanı kurulmuştur. Bu yolla, Milli Birlik Komitesi'nin Demokrat Parti'nin ikinci döneminde uygulamaya koyduğu basını kısıtlayan kararlarını kaldırmasının ardından gazetecilik alanındaki serbestliği kötüye kullanımının önüne geçilmesi amaçlanmıştır⁵⁷. Gazetecilerin bu tutumu aynı zamanda askeri müdahale öncesi duruma dönme korkusundan da kaynaklanmaktadır. Aynı gün, basın dünyasını hem dış etkilerden korumak hem de içteki sorumsuz davranışlardan arındırmak için çalışacak olan Basın Şeref Divanı'nın işleyişini belirlemek üzere Basın Ahlak Yasası kabul edilmiştir. Bildiriyi yasaya uymayı taahhüt eden basın kuruluşlarının ve meslek örgütlerinin yöneticileri imzalayarak uygulamaya koymuştur⁵⁸.

3.2. Basın Ahlak Yasası

İki bölümden oluşan Basın Ahlak Yasası'nın ilk bölümü basın kuruluşlarınca imzalanan taahhünameyi, ikinci kısmı ise Basın Ahlak Yasası'nı oluşturmaktadır.

⁵⁷ Alemdar, *a.g.e.*, s. 78-80

⁵⁸ Demir, *a.g.e.*, s. 59-60

3.2.1. Taahhütname

“Hürriyet ve liyakatin başta gelen şartının, hürriyet içinde kendi kendini kontrol edebilmek olduğuna inanan Türk Basın Müesseseleri, demokrasinin temel unsurlarından olan basın hürriyetinin topluma ve demokratik düzene en yararlı bir yolda işlemesini sağlamak için tespit ettikleri ‘Basın Ahlak Yasası’na ve bu yasayı yürütmekte görevli ‘Basın Şeref Divanı’nın kararlarına uymayı kabul ve taahhüt ederler.⁵⁹”

Dönemin tüm tedirginliğini yansıttığı hissedilen taahhütname oldukça kısa tutulmuştur. Kısa olması net olduğunu göstermemekle birlikte muğlak bir anlatıma sahip olduğu görülmektedir. Bütün bunlara rağmen askeri müdahale döneminde gösterilen cesaretin ve iyi niyetli girişimin hakkın vermek gerekmektedir. Demokrasiye, özgürlüğe ve hukuka yapılan vurgu önemlidir.

⁵⁹ Demir, *a.g.e.*, s. 61

3.2.2. Basın Ahlak Yasası

“Basın Ahlak Yasası

1. Bir amme müessesesi olan gazetecilik mesleği, bu mesleğin dışında kalan özel veya ahlaka aykırı maksat ve menfaatlere alet edilemez ve amme menfaatlerine zarar verici bir şekilde kullanılamaz.

2. Yazı, haber, fotoğraf vesair şekillerde yapılacak yayınlarda şu hususlara riayet edilir:

a. Ahlaka aykırı veya müstehcen yayında bulunulamaz.

b. şahıs, müessese ve zümreleri hedef tutan yazılarda galiz kelimeler kullanılamaz, şeref ve haysiyetlere karşı haksız yayın yapılamaz,

c. Amme menfaatlerini ilgilendirmeyen hallerde fertlerin hususi hayatları küçük düşürücü şekilde tehir edilemez,

d. şahıslar, kurumlar ve zümreler aleyhinde iftira ve isnatta bulunulamaz,

e. Din istismar edilemez,

3. Haberlerde ve olayların yorumunda hakikatlerden tahrif veya kısaltma yoluyla maksatlı olarak ayrılınamaz, doğruluğu şüphe uyandırabilen ve tahkiki gazetecilik imkânları içinde bulunan

haberler, tahkik edilmeden ve doğruluğuna emin olunmadan yazılamaz.

4. Gazetenin veya gazetecinin şahsi veya taraf tutan kanaatlerine haberlerin metninde yer verilemez.

5. Haber başlıklarından haberin ihtiva ettiği hususlar tahrif edilemez.

6. Amme menfaati mutlak lüzum göstermedikçe, mahrem kaydı ile verilen bilgi yayınlanamaz.

7. Gazetecinin kaynaklarının mahremiyetini koruyacak ve kendisine verilen sırlara saygılı gösterecektir.

8. Haber, yazı veya resim kaynaklarının yayın tarihi için koydukları zaman kaydı ihlal edilemez.

9. İlan veya reklam mahiyetindeki haber, resim ve yazıların ilan veya reklam olduğu tereddüde yer bırakmayacak şekilde belirtilir.

10. Mevcutelerin verdikleri yanlış bilgilerden dolayı yollanacak cevap ve tekzipler, cevap veya tekzibe sebep olan yazının tesirini tamamıyla giderecek şekilde ve en kısa zamanda yayınlanır⁶⁰.”

Basın Ahlak Yasası'nda yer verilen maddeler yukarıda

⁶⁰ Demir, *a.g.e.*, s. 62-63

değindiğimiz taahhütnamede görüldüğü üzere kısa ve kısmen muğlaklık taşımaktadır. Ahlaka aykırılık, müstehcenlik, din istismarcılığı gibi konuların çerçevesinin net olarak çizilmediği görülmektedir. İkinci bir sorun, burada belirtilen hususlar bireyden topluma varıncaya kadar içselleştirilmediği bir ortamda olumlu bir sonuç beklemek gerçekçi olmayacaktır. Sivil ve seçilmiş yönetime karşı demokrasi ve özgürlük söylemiyle yapılan askeri müdahaleyi bu kadar kolay sindirebilen bir toplum ve kurumların oluşturduğu sistem demokrasi adına çok fazla bir fayda gösteremeyecektir. Dolayısıyla konjonktürel olarak değerlendirdiğimizde dünyadaki Sol hareketin yavaş yavaş harekete geçtiği bir döneme denk geldiği görülmektedir. Metindeki iyimserliğin, solun dünya genelinde ses getirmeye başladığı bir dönemi yansıttığını söyleyebiliriz. Buradaki yaklaşımı ancak sığ romantizmle açıklamak mümkündür.

Basın Ahlak Yasası'nda yer alan özdenetime yönelik ilkeler gazeteciliğin nasıl yapılması gerektiğine ve yapılmadığı takdirde ortaya çıkan durumu önlemeyi amaçlayan bu ilkelerin yasal bir yaptırımı bulunmamakla birlikte taahhütnameyi imzalayan basın kuruluşları aracılığıyla gazetecilerin bu ilkelere uymakla yükümlü oldukları görülmektedir. İkelere uyulmadığı

takdirde Basın Şeref Divanı'nın yaptırımları peşinen kabul edilmiştir. Basın Ahlak Yasası'nın uygulamaya konulduğu yıl olan 1960 yılı görece başarılı geçmiştir fakat uygulamanın ikinci yılından itibaren işleyiş açısından sorunlar ortaya çıkmıştır. Gazeteciler Cemiyeti ve Gazeteciler Sendikası'nın ısrarlı çabalarına rağmen 1967 yılı sonuna kadar var olan Basın Şeref Divanı'nın faaliyet kayıtlarına bakıldığında geçen her yıl daha da işlevsiz hâle geldiği görülmektedir. En sonunda kendiliğinden ortadan kalkan oluşum ülkemizde basın özdenetim mekanizması açısından başarısız bir girişim olarak tarihteki yerini almıştır⁶¹.

Gazeteciler Cemiyeti'ni analiz ederken kuruluşundan bugüne geliş sürecini üç döneme ayırarak değerlendirmenin hem tarihsel seyrini hem de özdenetim konusundaki faaliyetlerini anlamak açısından faydalı olacağı kanaatindeyiz. Cemiyet'in ilk dönemi, kurulduğu 1946 yılından Basın Şeref Divanı'nın kurulduğu 1960 yılına kadar olan yılları kapsamaktadır. Bu dönemde özdenetim açısından bir varlık gösterilememiştir. Zaten Cemiyet özü itibariyle bir özdenetim kurumu da değildir. İkinci dönemi 1960 yılından isminin önüne Türkiye ibaresi

⁶¹ Demir, *a.g.e.*, s. 63-69

getirilerek Türkiye Gazeteciler Cemiyeti olarak kabul edildiği tarih 1993'e kadarki süre olacaktır. Bu süreçte özdenetim açısından başarısız bir Basın Şeref Divanı girişiminin ardından kısık sesle basında özdenetim konularına eğildiği ve 1968, 1971 ve 1983 yıllarında üç çalışmayla yetindiği görülmektedir. Bunun yanında 1972 yılında Uluslararası Basın Enstitüsü'nün hazırladığı mesleki ilkeleri "Gazetecilerin Basın Ahlak Kuralları" adıyla kabul edilişi göze çarpmaktadır. Üçüncü dönem ise 1993'ten bugüne kadarki süreyi kapsamaktadır ki, 1993 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla isminin önüne Türkiye getirilerek 'Türkiye Gazeteciler Cemiyeti' adıyla anılmaya başlamıştır⁶². 1980'li yıllardan itibaren kendini göstermeye çalışmış olsa da yeterince ses getirememiş ancak 1998 yılında yayınladığı Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluklar Bildirgesi* gündeme gelmiştir⁶³.

⁶² Özgen, 2006, *a.g.e.*, s. 188

⁶³ Arvas, *a.g.e.*, s. 160 (*Kronolojik olarak hazırlanan çalışmadaki Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'nin değerlendirmesi için bkz: '5. Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'.)

3.3. Basının Tekrar Özdenetimsiz Yılları ve Kurma Çabaları

1960 yılında kurulan Basın Şeref Divanı ve uygulamaya konulan Basın Ahlak Yasası büyük bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu başarısızlıkla birlikte bir özdenetim mekanizması olarak kurulan Basın Şeref Divanı kendiliğinden işlevsiz hâle gelerek fesih olmuştur. Basın Şeref Divanı'nın kuruluş amacı olan basındaki iç sorunları çözme görevini yerine getiremediği gibi ortadan kalkması da mevcut sorunların bittiği anlamına gelmemektedir. Söz konusu sorunların farkında olan basın çalışanları ile özel ve tüzel kuruluşları çözüm aramaya çalışmış, birçok defa bir araya gelerek toplantılar yapmış, seminerler düzenlemiştir. Bunlardan önemlilerini şöyle sıralayabiliriz:

- 1968; Basının Kendi Kendini Kontrolü (Seminer, düzenleyen Gazeteciler Cemiyeti)
- 1971; Basında Otokontrol ve Basın Şeref Divanı'nın Yeniden Etkili Şekilde İşletilmesi (Toplantı, düzenleyen Gazeteciler Cemiyeti),
- 1975; İkinci Basın Kongresi (Düzenleyen Basın Yayın Genel Müdürlüğü),

- 1983; Dünya Basının Kendi Kendini Kontrol Sistemleri ve Uygulamaları (Seminer, düzenleyenler arasında Gazeteciler Cemiyeti de bulunuyor),
- 1983; Basın Özgürlüğü ve Basının Sorumluluğu (Panel, düzenleyen Türkiye Gazeteciler Sendikası)
- 1986; Basının Sorunları (Sempozyum, düzenleyen Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu)
- 1986; Basın Konseyi ve Basının Sorunları (Oturum, düzenleyen Parlamento Muhabirleri Derneği ve Çağdaş Gazeteciler Derneği)⁶⁴

1968 ile 1988 yılları arasında yapılan bu faaliyetlerde basında özdenetim konusuna nasıl yaklaşıldığına baktığımızda ortaya konulan ilkelerin konjonktürel olarak değişimler gösterdiği görülmektedir. Basın Şeref Divanı'nın başarılı olamamasının ardından basında özdenetim konusunun tartışmak üzere 1968 yılında gerçekleştirilen toplantının değerlendirmesini dönemin hukuk profesörü Sulhi Dönmezer'in (1918-2004) değerlendirmesi şu özetle şu şekildedir. Basının kötüye kullanılmasından doğabilecek sonuçları denetlemek ve önlemek

⁶⁴ Arvas, İbrahim Sena. «Basında Sosyal Sorumluluk Bağlamında Günümüz Türkiye'sindeki Özdenetim Uygulamaları.» *Erciyes İletişim Akademia Dergisi*, 2011, s. 85

için bir özdenetim kurumunun varlığına olan ihtiyaç duyulmaktadır ve toplantıya katılanların genel eğilimi bu yöndedir. Fakat bu kurum Basın Şeref Divanı gibi olmayıp Batı’da örnekleri görülen basın konseyi tarzında olmalıdır. Kurulacak olan kurum geniş yetkilerle donatılarak sadece cezai işlemlerle uğraşan bir kurum olmaktan kurtarılmalıdır. Mesleki araştırmalar yapmanın yanında kuruma basın mensupları dışında toplumca teveccüh gösterilen kişilerin kuruma kazandırılmasına çalışmalıdır. Ayrıca özdenetim kurumu yasa yolu yerine gönüllülüğe dayalı sivil inisiyatifle oluşturulmalıdır. Basın Şeref Divanı’nın başarısız oluşunu aşağıdaki gibi özetlemiştir:

1. “Basın Şeref Divanı’nın sadece ceza verici bir örgüt olarak kurulmasının basın tarafından umacı gibi görünmesine, bu yüzen sevgi ve prestij kazanamamasına yol açması,
2. Teşhir niteliğindeki yaptırımların etkisiz kalması, bu yaptırımların gazetecileri aynı hareketleri yinelemekten alıkoyacak nitelikler taşınamaması,
3. İlan kesme biçiminde mali yaptırımlara başvurulmasının gazetelerin Şeref Divanı’ndan çekilmesine yol açması,

4. Mali kaynak yetersizliği,
5. Siyasi hayatın ve ideolojik tartışmaların yoğunlaşmasıyla birlikte Basın Ahlak Yasası'na aykırı tavırların artması ancak bunların izlenmesinde eksik kalınmasıyla arada bir yapılan denetimlerin adaletsizlik oluşturması,
6. Basın şeref Divanı'nın gerek basın mensupları arasında gerekse kamuoyunda gerekli saygınlığı kazanamaması yzünden Divan kararlarını moral bir yaptırım olarak kamuoyunda gerekli etkiyi oluşturmaması,
7. Kamuoyunun Basın Ahlak Yasası'na aykırı yayınlarda gazeteciler üzerinde etkili bir kontrol yapamaması, bazı durumlarda moral yaptırımların ters etki gstererek cezalandırılan basın organlarına karşı ilginin artması,
8. Tzrk basınında belirli ahlaki standartların kuşaktan kuşağa gezen bir kiltzr mirası olarak henz z gelişememiş olması,
9. Srekli yayınlara esas itibariyle patronların etkileri altında bulunmaları nedeniyle, basında çalışanlara ynelik bir yaptırımın etkili olmasına olanak bulunmaması.⁶⁵

⁶⁵ Alemdar, *a.g.e.*, s. 96-97

Burada yapılan açıklamalar çözüm önerisi sunmaktan ziyade bahane üretmenin bir göstergesi gibidir. Basının saygın olması isteniyorsa evvela içteki yozlaşma sona erdirilmelidir. Yaşanan gelişmeler Türkiye’deki basının böyle bir derdinin olmadığını göstermektedir. Maddi kayıp olmaması için ilkeli olmaktan beis görmeyen basın toplumsal anlayışın yansıması olarak değerlendirilebilir.

1971 yılında yapılan Basında Otokontrol ve Basın Şeref Divanı’nın Yeniden Etkili Şekilde İşletilmesi konulu toplantı arzulanan ilgiyi görmemiştir. Hem katılım az olmuş hem de yapılması planlanan basın kurultayı toplanamamıştır⁶⁶.

1972 yılında Uluslararası Basın Enstitüsü tarafından hazırlanan ilkeler Basın Ahlak Kuralları adıyla kabul edilmiştir. Bu ilkeler aşağıdaki gibidir:

- 1) “Gazeteci ve gazete yazarları halka kesin ve doğru haber vermeye dikkat etmeye mecburdurlar. Bunlar haberlerin ayrıntılarla doğru olduğunu kontrol etmekle mükelleftirler. Esaslı bir noktasını isteyerek değiştirilmesi

⁶⁶ Alemdar, *a.g.e.*, s. 99

veya unutulması yasaktır.

2) Gazetecilik halk yararına hizmet etmelidir. Halk yararı aleyhine şahsi bir çıkar aramak veya özel bir yarara üstünlük vermek gazetecilik mesleği ile kabili telif değildir.

3) Basın yoluyla namus ve haysiyet kırıcı yazılar yazmak veya iftira ve isnatlarda bulunmak, hakaret etmek, hediyeler kabul etmek ve sahibinin haberi olmadan aktarma yapmak ağır mesleki suçlar teşkil eder.

4) Halk lehine iyi niyet taşımak ve göstermek mesleki vazifelerin temelini teşkil eder. Neşri sırasında doğru olmadığı açık surette görülen yanlış haberlerin, onu neşredenler tarafından derhal hakikatin yayınlanması suretiyle tashihi mecburidir. Doğruluğu teyit edilmemiş bütün rivayet ve haberler bu kayıtla neşredilmelidir.

5) Bir gazeteci ancak haysiyet vakarını, tarafsızlığını ispat edebileceği bir vazifeyi kabul etmelidir.

6) Bir haber veya yorumun muharriri yazısının doğruluğunu garanti ettiğini belirtmedikçe onun mesuliyetini taşır.

Herkesin namus ve itibarına hürmet etmek icap eder. Bir kimsenin şeref ve şöhretini zedeleyecek şekilde hususi

hayatıyla ilgili haber ve yorumlar yapmak yasaktır. Yalnız memleket ve amme menfaatine yapılan bu çeşit neşriyat bu yasağın dışındadır. Bir kimsenin itibarını zedeleyecek böyle bir haber yayınlandığı takdirde bu neşriyatta bahis konusu olan kimsenin, yapılan neşriyata cevap vermesine müsaade edilmelidir.

7) Yabancı bir memleketteki hadiselerin tasvir ve tahlilini ancak bu memleketler hakkında, bu hadiseleri ve yorumları sahih ve tarafsız bir yorum yapabilecek imkân veren bilgilere sahip gazeteciler tarafından yapılmalıdır.

8) Gazeteci bir haberi veya fotoğrafı almak için namuskârane usullere başvurmalıdır⁶⁷.”

Türkiye’de hazırlanan ahlak kuralları ile Uluslararası Basın Enstitüsü tarafından hazırlanan metin karşılaştırıldığında ikincisinin çok daha kapsamlı ve net olduğu anlaşılmaktadır. Bu kesin ayırım ülkemizde basın anlayışının henüz kurumsallaşmadığının göstergesidir.

1975 yılında Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen İkinci Basın Kongresi (ilki 1935 yılında yapılmıştır)

⁶⁷ Alemdar, *a.g.e.*, s. 100-101

kapsamında Basının Görev ve Sorumlulukları Komisyonu tarafından yayınlanan raporda özdenetimle ilgili aşağıdaki görüşlere yer verilmiştir:

“Komisyon üyeleri basının kamuoyu oluşturulmasındaki gücünü dikkate alarak, bu gücü oranında da sorumluluğunun bulunması gerektiği sonucuna varmıştır. Sorumsuz yayınların, tüm basın özgürlüğünü ve basına olan saygınlığını yok edebileceğinden endişe edilerek, basının otokontrol mekanizmasının işler hâle gelmesini, bunun için de,

- a) Eski tecrübelerden de yararlanarak daha etkin ve güçlü hatta yasal bir kuruluşun oluşturulmasını,
- b) Mesleki kuruluşların dağınkılıklarının sakıncaları dikkate alınarak tek kuruluş hâline getirilmesini,
- c) Gazetecilerin yayın politikasından, fikir işçilerinin sorumluluğunun bulunması dolayısıyla yönetime katılımlarının sağlanmasını,
- d) Sorumsuz yayın yapan basın organlarına karşı sorumlu basın organları ve basın kuruluşlarının, zamanında kamuoyunu aydınlatmalarını,
- e) Basın özgürlüğünü zedelememek şartı ile gazete sahipliğinin bir disiplin altına alınmasını,

f) Basın ilan rejiminin, sorumsuz basının sayısını arttırıcı yönde olduğu saptanarak bu sakıncaları önlemek için bir kuruluşun yeniden düzenlenmesini uygun görmektedir.

İlgili raporda gazetecilik mesleğinin icra edilmesi sırasında gazeteciler eliyle ortaya çıkan sorunlara değinilerek aşağıdaki çözüm önerileri sunulmuştur:

a) Aynı olayların çeşitli basın organlarında ayrı şekillerde verildiği komisyonca saptanmış, bu davranışın okuyucunun basına olan saygınlığını yitirmesine neden olabileceği gibi, basının da habercilik görevinin kötüye kullandığı görüşü benimsenmiştir.

b) Bu durum gerek basın özgürlüğüne gerekse basın ahlakına ters düşmektedir.

c) Gazetelere verilen doğru haberlerin bazen tahrifata uğradığı ve habere uymayan başlıklarla yayınlandığı saptanmıştır. Bu durum birtakım teknik nedenlerle mazur gösterilemez.

d) Gazete, eğilim ve görüşlerini, haberlerde değil, makaleler yolu ile kamuoyuna vermelidir.

e) Uydurma habercilik konusunda, yalnız basın kuruluşlarına değil, bütün basın mensupları tarafından verilerek bir ortamın oluşturulmasına çalışılmalıdır.

f) Haberi tahrif edilerek yayınlanan gazeteciye, “meslek onuru koşulu” tanınmalı, yayın organı, ağır tazminatla cezalandırılmalıdır⁶⁸.

2. Basın Kongresi’nde hazırlanan raporda ilk defa gerçekten konuya ciddiyetle yaklaşıldığını görülmektedir. Öyle ki gerek basın çalışanları gerekse basın işletmesi sahiplerinin konuyla ilgili sorunla yaklaşımı sert şekilde belirtilerek çözüm önerileri sunulmuştur. Bu sert söylemde dünyadaki gelişmelerin ne kadar etkisi olduğu da ayrı bir tartışma konusu olarak düşünülmelidir. Zira bu dönem dünyada beş on yıl öncesine görülmeye başlanan muhalif hareketlerin Türkiye’ye yeni yeni yansıyor olması muhtemeldir.

1983 yılında yapılan Basının Kendi Kendini Kontrolü konulu seminerde basın ahlak ilkeleri ve özdenetim konusu ele alınarak aşağıdaki metin hazırlanmıştır.

1) “Basın Ahlak İlkeleri mesleğin kendi iç yasadır, deontolojik kurallarını belirlemektedir. Bu açıdan bir genel yasa, basın hukuku ile ilgili objektif genel hukuk kaynağı değildir. Basın mesleğinde çalışanları moral olarak bağlayan meslek için faaliyette disiplin kurallarını

⁶⁸ Demir, *a.g.e.*, s. 71-72

getirici bir niteliktedir. Belirtilen neden ile basın ahlak yasasına aykırılıklar ayrıca ceza yasalarında suç olarak kabul edilmemiş ise cezai neticeler oluşturmaz. Olsa olsa basın mesleğinin disiplinine aykırı hareket niteliği taşıdığından disiplin cezası sonuçların doğurabilir.

2) Basın Ahlak Yasası'na aykırı fiiller, şahısların şeref ve haysiyetine tecavüz veya daha genel bir deyişle basın yolu ile kişi menfaatlerine zarar vermek ekinde belirir. Bunun dışında hiçbir kişiye zarar vermeyen fakat basın ahlak ilkelerin aykırı bir biçimde sağlanan, yayınlanan bu haberler vesair davranışlar da basın ahlak yasasına aykırı olabilir. Örneğin, kişiye hiçbir zarar veremese dahi özel hayat ile ilgili tecavüzler, korku oluşturarak haber sağlanması, haber kaynağının açıklanması gibi davranışlar basın ahlak yasası ilkelerin aykırı olabilir. Bu durumda verilecek cezalar tamamen disiplin cezası niteliğindedir.

3) Denetimin sistemin işlerliğini sağlayacak kuruluşu, bir yargı organı niteliğinde görmemek gerekir. Aynı şekilde bu kuruluşun faaliyeti de yargı faaliyeti değildir. Bu türden kuruluşları yargı organı gibi düzenlemek ve faaliyetini yargı faaliyeti olarak kabul etmek Anayasamızın ön gördüğü yargı yetkisi ilgili 9. maddesine aykırıdır. Bu

açından, bu kuruluşların vereceği kararların yargısal niteliği olamaz. Ve yargı kararlarının doğurabileceği neticeleri oluşturamaz. Bir açıdan bu kuruluşun vereceği kararlar devlet memurları ve diğer meslek kuruluşları söz konusunu olan disiplin cezası neticesini doğurabilir.

4) Sistem objektif ve etken olmalıdır. Bu hem sisteme işlerlik kazandırabilecek hem de denetleme kuruluşunun itibarını sağlayacaktır. Denetleme kuruluşunun itibarı ve inanırlığı, sistemin işlerliği açısından en önemli etkidir. Moral bir denetlemenin moral değeri yüksek olan bir kuruluş tarafından gerçekleştirilmesi tartışmaları denetlememenin adilliğine inancı sağlar⁶⁹.

Alıntılarda görüldüğü üzere, basın özdenetim mekanizmasından yoksun olduğu bu dönemde içten içe bir özdenetim ihtiyacı hissedilmiş hatta bunun için çalışmalar yapılmıştır. Yalnız bu süreçte göze çarpan bir şeye dikkat etmek gerekmektedir. Önceki deneyimlerden faydalanılarak ortaya çıkarılacak olan yeni oluşumun ilkelerinin daha otoriter, yaptırımlarının ise katı olması istenmektedir. Önceki metinlere bakıldığında dikkati çeken bir konu daha açığa çıkmaktadır.

⁶⁹ Evsal, *a.g.e.*, s. 158

Özdenetim ile ilgili hazırlanan bir metinde ilk kez epistemolojik bir derinlik göze çarpmakta, mesleki ahlak kuralları felsefi bir analize tabi tutulduğu gözlemlenmektedir. Bu değişimde dünyaya açılım politikalarının olduğu, küreselleşme etkisinin kendisini gösterdiği şeklinde de yorumlanabilir. Oysa dönemsel olarak askeri müdahale sonrası olduğu için basın daha pasif olmasını beklemek abes olmayacağı gibi basının önceki askeri müdahalelerde takındığı tavır düşünüldüğünde bu beklenti makul gelmektedir. Diğer yandan yine dönemsel olarak basının magazinleştiği bir süreçte basın ahlakı ile ilgili önceki dönemlerle kıyaslanamayacak derinlikte bir metin hazırlanmış olması takdire şayandır. Bu durum elbette artık basının olgunluk kazanmaya başladığı şeklinde iyimser şekilde de değerlendirilebilir. Bütün bunlarla beraber Basın Şeref Divanı'nın kendi kendini feshettiği 1967 yılından bu yana yirmi yıl geçmesine rağmen henüz bir özdenetim mekanizması oluşturulamamıştır.

3.4. Yeni Bir Başlangıç: Basın Konseyi

1975 yılında yapılan İkinci Basın Kongresi'nde bir özdenetim mekanizmasının gerekliliği üzerinde mutabakatı varılarak kurulması kararlaştırılmış olmasına ve üzerinden yıllar geçmiş olmasına rağmen bir gelişme olmamıştır⁷⁰. Kurulacak olan özdenetim kurumunun tüzel mi yoksa gönüllülük esasına dayalı mı olması gerektiği konusunda da elle tutulur bir sonuca varılamamıştır⁷¹. 1980 yılında meydana gelen askeri müdahale sonucunda basın üzerindeki baskı artmış, gazeteler apolitik bir hüviyet kazanmış ve gazetecilik asıl mecrasından kayarak magazinleşmiştir⁷². 1983 yılında askeri müdahaleyle yönetime gelen Milli Güvenlik Konseyi'nin basındaki sorunları işaret ederek Basın Ahlak Yasası'nı referans göstermesi bir işaret olarak algılanarak özdenetim kurumu oluşturmak için çalışmalar başlatılmıştır⁷³. Uzun süren çalışmalar sonucunda 1988 yılında Basın Konseyi fiilen kurulmuştur. Basın Konseyi amacını, *“daha özgür, daha saygın bir basına kavuşmak isteyen*

⁷⁰ Arvas, *a.g.e.*, s. 133

⁷¹ Özgen, 2006, *a.g.e.*, s. 215

⁷² Büyükbaykal, Güven, Büyükbaykal, Ceyda Ilgaz. «Günümüzde Türk Basınında Magazinleşme Olgusu.» *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2007, s. 52

⁷³ Demir, *a.g.e.*, s. 73-74

gazetecilerin, kendi özgür iradeleriyle bir araya gelmelerini sağlayan bir ortak zemine dayanarak, Türk basınının kendi kendini denetlemesi konusunda Batı demokrasisi içindeki ülkelerde başarılı örnekleri bulunan bir sistemi getirebilmek ve yaşatabilmek⁷⁴” şeklinde açıklamıştır. Basın Konseyi benzeri bir oluşumun kurulmasına karşı çıkan gazeteciler de olmuştur. Onların gerekçesi, zaten antidemokratik uygulamalar ve yasaların baskısı altında zor gazetecilik yapılyorken bir de böylesi bir denetim mekanizmasının kurulması gazeteciliği daha sıkıntılı hâle sokacaktır⁷⁵. Ayrıca bu kurumun devletin önerisi üzerine kuruluyor olması da karşı çıkmak için önemli bir etkidir. Kısacası bu girişim basın alanındaki sorunları gidermeyi amaçlarken basın özgürlüğünü daha da kısıtlamaya yönelik bir çaba olacaktır⁷⁶. Basın Konseyi kurucuları ise kurumun bir cezalandırma amacı taşımadığını, şikâyete bağlı olmak kaydıyla sorunlu habercilik örneklerini inceleyerek ya şikâyetin yersiz olduğuna, ya ilgili basın organının ve gazetecinin uyarılmasına, ya da basın organı ve gazetecinin

⁷⁴ Girgin, Atilla. «Yazılı İletişimde Meslek İlkeleri ve Basın Konseyi.» *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, no. 27 (2007): 47-62.

⁷⁵ Arvas, a.g.e., s. 172

⁷⁶ Demir, a.g.e., s. 75-78

meslek ilkelerini ağır biçimde ihlal ettiği için kınanmasına karar verecektir⁷⁷.

Basın Konseyi'ne üye olan kuruluşların uymayı taahhüt etmelerinin ötesinde uygulamakla zorunlu oldukları Basın Meslek İlkeleri aşağıdaki gibi düzenlenmiştir:

“İletişim özgürlüğünü ülkemizde insanca yaşamının, saydam bir yönetime kavuşmanın ve demokratik sistemin temel koşulu sayan biz gazeteciler:

Kanun koyucunun veya öteki kurum ve kişilerin, İletişimin özgürlüğünü kısıtlamalarına, her zaman ve her yerde karşı çıkacağımıza kendi özgür irademizle söz vererek;

İletişimin Özgürlüğünü, Halkın Gerçekleri Öğrenme Hakkı'nın aracı sayarak; Gazetecilikte temel işlevin, gerçekleri bulup, bozmadan, abartmadan kamuoyuna yansıtmak olduğunu göz önünde tutarak; Basın Konseyi'nin kendi çalışmaları üzerinde hiçbir dış müdahaleye izin vermeme kararlığını vurgulayarak;

⁷⁷ Demir, *a.g.e.*, s. 78

Yukarıdaki, bölümü de içeren asın Meslek İlkeleri'ne uymayı, sözünü ettiğimiz temel inançlarımızın bir gereği saydığımızı, kamuoyu önünde açıklarız.

- 1- Yayınlarda hiç kimse, ırkı, cinsiyeti, sosyal düzeyi ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz.
- 2- Düşünce, vicdan ve ifade özgürlüğünü sınırlayıcı; genel ahlak anlayışını, din duygularını aile kurumunun temel dayanaklarını sarsıcı ya da incitici yayın yapılamaz.
- 3- Kamusal bir görev olan gazetecilik ahlaka aykırı özel amaç ve çıkarlara alet edilemez.
- 4- Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez.
- 5- Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği duyumlar dışında, yayın konusu olamaz.
- 6- Soruşturulması gazetecilik imkânların içinde bulunan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olunmaksızın yayınlanamaz.
- 7- Saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi bir biçimde gerektirmedikçe yayınlanamaz. Bir basın organının dağıtım süreci tamamlanmadan o basın

organının özel çabalarla gerçekleştirdiği ürün, bir başka basın organı tarafından kendi ürünüymüş gibi kamuoyuna sunulamaz. Ajanslardan alınan özel ürünlerin kaynağının belirtilmesine özen gösterilir.

8- Suçlu olduğu yargı kararıyla belirtilmedikçe hiç kimse “suçlu” ilan edilemez.

9- Yasaların suç saydığı eylemler, gerçek olduğuna inandırıcı makul nedenler bulunmadıkça kimseye atfedilemez.

10-Gazeteci kaynaklarının gizliliğini korur. Kaynağın kamuoyuna kişisel, siyasal, ekonomik vb. nedenlerle yanılmayı amaçladığı haller bunun dışındadır.

11-Gazeteci görevini, taşıdığı sıfatın saygınlığına gölge düşünebilecek yöntem ve tutumlarla yapmaktan sakınır.

12-Şiddet ve zorbalığı özendirici yayın yapmaktan kaçınılır.

13-İlan ve reklam niteliğindeki yayınların bu nitelikleri, tereddüde yer bırakmayacak şekilde belirtilir.

14-Yayın tarihi için konan zaman kaydına saygı gösterilir.

15-Basın organları, yanlış yayınlardan kaynaklanan cevap ve tekzip haklarına saygı duyarlar.⁷⁸”

Herhangi bir cezai karşılığı olmayan Basın Meslek İlkeleri'nin yaptırımını maneviyatla ilgilidir. Ahlakilik ve etik olma düsturu öncelik kazanmaktadır. Basın Konseyi kurulduktan sonra çalışmalarına başlamış fakat istenen etkiyi gösterememiştir. 1980'lerden itibaren giderek artan magazinleşme olgusu⁷⁹ özelde basın genelde medya alanında gazetecilik ve/veya habercilik faaliyetlerinin yapılamadığı, popüler kültürün yozlaştırıcı etkisinin arttığı ve medya organları arasındaki ilkesiz rekabetinin ayyuka çıktığı bir dönemi getirmiştir. 1990'lara gelindiğinden medya asıl işini bırakarak bir pazarlama ve satış mecrasına dönüşmüştür. Promosyon ve lotarya faaliyetleri kapsamında acımasızca rekabet eden medya kuruluşları birbirine çamur atmaya ve kötülemeye başlamıştır⁸⁰. Basın Konseyi bu olumsuz gidişata karşı önlem

⁷⁸ Basın Konseyi. *Basın Meslek İlkeleri*. 1988. <https://basinkonseyi.org.tr/basin-meslek-ilkeleri/> (erişildi: Haziran 10, 2019).

⁷⁹ Özgen, Murat. <http://baskanlikreferandumu.siyasaliletisim.org/>. 16 Haziran 2008. <http://baskanlikreferandumu.siyasaliletisim.org/blog/2008/06/16/1980-sonras-tuerk-medyasnda-gelimeler-ve-magazinleme-olgusu/> (Erişim Tarihi: 05.02.2020)

⁸⁰ Demir, *a.g.e.*, s. 122-123

almak istemiş ve 1994 yılında Basında Uzlaşma adı altında bir deklarasyonu yayıncı kuruluşların imzasına sunmuştur. Basında Uzlaşma Deklarasyonu'nda yer verilen maddeler aşağıdaki gibidir:

“Yazılı, sözlü ve görüntülü basın (medya) dünyamızı kendi alanlarında temsil yetkisine sahip biz aşağıda imzası bulunan gazeteciler, Basın Konseyi'nin çağrısı üzerine bir araya gelerek üzerinde uzlaştığımız ilkeleri kamuoyuna saygı ile arz ederiz:

- Halkın doğru haber alma ve gerçekleri öğrenme hakkı varlığımızın birinci nedenidir. Bu aynı zamanda demokratik sistemin varlığının da temel şartıdır.
- Türk basını son yıllarda Türk toplumunu derinden sarsar birçok karanlık olayı ve yolsuzluğu su yüzüne çıkarmada şerefli bir görevi yerine getirdiğinin bilincindedir. Bu görevin basın dünyamıza sağladığı saygısızlığın, meslek içi kavgaları, çekişmeler ve karalamalarla bozulmaması için gereken dikkati göstermek hepimizin görevidir.
- Bir kamu müessesesi olan gazetecilik mesleğinin, ahlaka aykırı özel amaç ve çıkarlara alet edilmesi kesinlikle karşı olduğumuz ve olacağımız bir husustur.
- Yayınlarımızda hiç kimseyi ırkı, cinsiyeti, sosyal düzeyi

ve dini inançları nedeniyle kınamaya hakkımız olmadığına inandığımız,

- Şiddet ve zorbalığı özendirici yayın yapmaktan kaçınacağımız;

- İnsanların özel hayatına ve insanlık onuruna saldırı, hakaret ve iftira gibi davranışları kendi iç denetim mekanizmalarımız yoluyla önleyeceğimizi veya düzeltereğimizi; hukuk deletinini temel ilkelerine ve masumeyit karinesine özen göstereceğimiz,

- Kendi aramızdaki rekabeti ürün kalitesi dışına çıkarmayacağımız;

- Birbirimizin promosyon kampanyaları konusunda kötüleme yoluna başvurmayacağımız;

- Birbirimiz hakkında kamuoyunun bilmesi gereken ve haber niteliği taşıyan bilgileri vermeye devam edeceğimiz;

- Yanlış yayınlardan kaynaklanan cevap ve düzeltme haklarının en hızlı ve en etkili bir biçimde kullanılmasına daha çok özen göstereceğimiz; **HERKES TARAFINDAN BİLİNMELİDİR.**

Son zamanlarda kamuoyunda eleştirilere yol açan ve giderek basın (iletişim) özgürlüğünü istemeyen çevrelere de fırsat verecek hale gelen basın içi gerginliğine son vermeyi, hem mesleğimize, hem de kamuoyuna karşı bir borç saymaktayız

Öneminin ileride daha iyi anlaşılacağından emin olarak vardığımız bu uzlaşmanın, diğer basın organlarının da imzasına açık olduğunu belirtmekte ve uzlaşmanın kalıcı olması için Basın Konseyi'nin gereğinde kendiliğinden harekete geçmesini ve aldığı kararı kamuoyuna açıklamasını kabul etmekteyiz. Keza bu uzlaşma modelinin, toplumun bütün kurumları arasında yaygınlaşmasının, kritik günler yaşayan ülkemiz açısından son derece önemli olduğu görüşündeyiz.

Çağdaş demokrasi ve ülkemizin özel şartları, medyaya eskisinden daha önemli görevler yüklüyor. Bu bilinçle sorumluluklarımızı kabulleniyor ve bunların gereğini yerine getirmek için tüm gücümüzü ve olanaklarımızı kullanacağımızı ilan ediyoruz.⁸¹”

⁸¹ Girgin, http://atillagirgin.net/s/2170/i/gazeteciligini_temel_ilkeleri.pdf, s. 272-273 (erişildi: Haziran 25,2019)

Deklarasyonu imzalayan kuruluşları bakıldığında ideoloji çeşitliliği bakımından oldukça geniş bir tabana sahip olduğu görülmektedir⁸². Fakat söz konusu kuruluşların imzalarına sadık kalmaması sebebiyle yeterince uygulanamamıştır. Basında Uzlaşım Deklarasyonu, Türkiye’de şimdiye kadar imzalanan ve ideolojik çeşitlilik açısından en geniş katılıma sahip özdenetim metni ve girişimi olması nedeniyle önemlidir. Deklarasyon sonrası promosyon savaşlarında hafif bir düzelme olsa da sorun ortadan kaldırılamamıştır⁸³.

3.5. Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi

1946 yılında Basın Birliği’nin kaldırılmasıyla kurulan ve 1993 yılında isim değişikliği ile Türkiye Gazeteciler Cemiyeti olarak anılmaya başlanan kurum ile 1988 yılında kurulan Basın Konseyi arasında çekişmeli bir ilişki olduğu ve Cemiyet’in 1997 yılında hazırlığına başlayıp 1998 yılında kabul ettiği Türkiye Gazeteciler Hak ve Sorumluluk Bildirgesinin bu çekişmenin sonucu ortaya çıktığı kabul edilmektedir⁸⁴. Kabul edildiği tarih

⁸² Özgen, 2006, *a.g.e.*, s. 229

⁸³ Demir, *a.g.e.*, s. 122

⁸⁴ Arvas, *a.g.e.*, s. 160

olan 1998 yılından bugüne gelinceye kadar farklı tarihlerde güncellenerek günümüze gelen bildirgenin son hâli⁸⁵ EK’te sunulmuştur.

Bir özdenetim kurumu olmayıp meslek örgütü olan Türkiye Gazeteciler Cemiyeti’nin hazırladığı Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi’nin basın tarihimizdeki en kapsamlı özdenetim metni olduğu görülmektedir. Bilim ve teknolojideki yeni gelişmeler ve toplumsal dönüşümler doğrultusunda eklemeler ve değişiklikler yapılmaktadır. Güncel tutuluyor olması bildiri lehine bir gelişme olarak yorumlanmasının yanında değişime açık olması hasebiyle ahlak ve etik kavramlarının evrensel doğrular olmayıp genel geçer bir özellik gösterdiği izlenimi vermesi bir handikap olarak görülebilir. Diğer yandan bu kadar kapsamlı bir ahlak ilkeleri metninin tanımlarla boğulmuş olması pratikliğini ortadan kaldırarak hantal bir hâle getirmektedir. En önemlisi direkt bir uygulayıcısının olmaması büyük bir eksikliklerdir.

⁸⁵ Türkiye Gazeteciler Cemiyeti. <https://www.tgc.org.tr/>. 17 Nisan 2019. <https://www.tgc.org.tr/bildirgeler/t%C3%BCrkiye-gazetecilik-hak-ve-sorumluluk-bildirgesi.html> (Erişim Tarihi: 28.01.2020).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

TÜRKİYE'DE BASIN ÖZDENETİMİ			
KURUM	TARİH	NİTELİĞİ	TEMEL METİN
Basın Birliği	1938- 1946	Resmi Kurum	3511 sayılı yasa kuruluş
			4932 sayılı yasa kaldırılış
Türkiye Gazeteciler Cemiyeti	1946	Meslek Örgütü	Tüzük (1946-2016)
			Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi (1998-2019)
Basın Şeref Divanı	1960- 1967	Özdenetim	Basın Ahlak Yasası (1960)
Basın Konseyi	1988	Özdenetim	Basın Meslek İlkeleri (1988)
Basın İlan Kurumu	1961	Resmi Kurum	Basın Ahlak Esasları (1994)

Basın Şeref Divanı'nın 1960 yılında kurulmasıyla Türkiye basını gerçek anlamda bir özdenetim kurumuna kavuşmuştur. Bu ilk deneyim ancak yedi yıl sürmüş ve 1967 yılına gelindiğinde işlevsiz kalması nedeniyle Basın Şeref Divanı kendiliğinden fesih olmuştur. Basında özdenetim açısından bu başarısız girişimden sonra 1988 yılında Basın Konseyi

kuruluncaya kadar herhangi bir özenetim kurumunun oluşmadığı görülmektedir. 1960 ile 1967 yıllar arasında Basın Şeref Divanı ve 1988 yılında kurulmuş olup günümüzde teknik olarak faal olan Basın Konseyi'ni ele aldığımızda, Türkiye'deki özenetim faaliyetlerinin kırk yılı bulmadığı görülmektedir. İki asra yaklaşan basın tarihimizde kesintilerle birlikte kırk yıllık bir özenetim deneyiminin en baştan yetersiz olduğunu kabul etmek gerekmektedir.

Batı'daki tüm müspet yenilikler gibi basın da bu topraklara geç gelmesinin acı sonuçlarının etkisini hâlâ yaşamaktayız. Buna ek olarak gazetecilik mesleği ve algısının gerçek anlamda kurumsallaşamamış olması alandaki sorunların katlayarak büyümesine neden olmaktadır. Ortaya çıkan olumsuz tabloda medya sahipleri ve çalışanlarının sığ yaklaşımı kadar hukuk, özgürlük ve demokrasiyi içselleştirememiş bir toplum olmamız da etkilidir. Çalışmanın konusu açısından bunun en net göstergesi özenetim kuruluşlarının işlevsiz kalması ve taahhüt edilse bile uyulmaması nedeniyle ortaya konulan ilkelerin bir anlam ifade etmemesini gösterebiliriz. Bütün bunların yanında ortaya konulan çaba ve iyi niyeti de dikkate almak gerektiğinin altını çizmeliyiz.

Çalışmamızın amacı, basın alanında faaliyet göstermiş/gösteren özdenetim kuruluşlarının hazırladığı ilkesel metinlerin söylem analizini yapmak olarak belirlemiştik. Bu yöntemle tarihsel süreç içerisinde basın meslek ilkeleri ve basın meslek ahlakı bağlamında bir değişimin olup olmadığı, eğer olmuşsa bunun ne yönde olduğu ve etkileşim saiklerinin neler olabileceğini saptamaya çalışmaktı. Geline aşamada gerçek anlamda özdenetim kuruluşu olarak tanımlayabileceğimiz sadece iki kurum bulunmaktadır. Bunun yanında bazı meslek örgütleri ve kamu kuruluşlarının özdenetim bağlamında yaptığı katkılar bulunmaktadır elbette fakat özdenetim kurumu olmak için gönüllülük esasına dayalı bir özdenetim oluşumunun şart olduğunu kabul etmemiz gerekmektedir. Dolayısıyla, gerek yasa yoluyla gerekse iletişim alanına yönelik başka bir amaçla kurulmuş olan resmi kurumların ve özdenetim kurumu dışındaki sivil örgütlenmelerin ortaya koyduğu çalışmalar ancak kısmi katkı sağlayabilecektir.

Bu tespitlerden sonra elimizde kalan iki özdenetim kuruluşundan Basın Şeref Divanı ve Basın Konseyi'ni tarihsel perspektif ve faaliyetleri bağlamında değerlendirdiğimizde, evvela basının/medyanın bizatihi kendisinin isteksiz olduğunu görebiliyoruz. Her iki yapı da kurulurken büyük bir heyecana

sahip iken kısa süre sonra pasifleşerek kendini gidişata kaptırmış ve hantallaşmıştır. Bu konuda Basın Konseyi'nin daha dirayetli çıktığını fakat ideolojik bir kayma yaşadığını da söylemek gerekmektedir.

Basın Şeref Divanı'nın kuruluşuyla kabul edilen Basın Ahlak Yasası'nda yer alan maddelerin felsefi bir yanı bulunmadığı, düz bir ahlak çerçevesi çizdiği görülmektedir. Genel geçer ve soyut bir anlatıma yer verilmiştir. Basın Ahlak Yasası'nda kullanılan dil bazı detayları ele veriyor. Metinde yer alan kelimelere ve cümle yapısına baktığımızda kısmen değişmiş olmakla birlikte Osmanlı basınından sürüp gelen üslubun izlerini görebilmekteyiz. Kullanılan tanım ve yapılan açıklamaların muğlaklığı ise Basın Şeref Divanı'na geniş bir takdir yetkisi tanımaktadır. Bu geniş yetki kolayca gazete sahipleri ve gazeteciler aleyhine kullanılabilir özelliktedir. Dönemi itibariyle iktidarda askeri bir yönetim olması kapsamlı bir metin oluşturulamamasına yol açmış olabilir. Diğer yandan dönemin gazetecilik anlayışında Türkiye'nin dış dünyaya kapalı oluşunun izleri açıkça görülmektedir. Metnin oluşturulmasında Batı'da daha önceden oluşturulmuş metinlerden yararlanılmamış olduğu direkt göze çarpmaktadır. Bunun

yanında gazetecilik yapan kesimin çoğunlukla okullu değil alaylı oluşunun olumsuz yansımaları bulunduğunu düşünmekteyiz. O günlerin gazetecileri usta-çırak ilişkisiyle yetiştiğinden gazeteci en iyi ihtimalle ustasından gördüğünü ortaya koyacaktır. Dönemin gazetecilerine baktığımızda çoğunun parti mensubu hatta milletvekili olduğu görülmektedir. Tüm bunlar gazetecinin sahip olması gereken özelliklerin dışında yer almaktadır. Dolayısıyla mesleki anlamda kuramsal bakış açısına, felsefi altyapıya ve epistemolojik bilgiye sahip olmayan gazetecilerin ortaya çıkaracağı haber daha yüzeysel olacaktır.

Basın Konseyi'nin Basın Meslek İlkeleri adıyla oluşturduğu metnin gerçek anlamda iyi çalışıldığı ve kapsamlı hazırlandığı görülmektedir. Basın Meslek İlkeleri'nin hazırlanarak kabul edildiği dönemin basının kalite açısından düşük seviyeli oluşu metni daha da değerli hâle getirmektedir. Bu başarıda önceki deneyimlerden faydalandığı ve iktidar, basın ve vatandaş ilişkilerinin iyi analiz edildiği ortaya çıkmaktadır. Son derece net oluşturulan tanımlar ve kısa ama kesin açıklamalar metne somut anlam katarak uygulanabilir duruma getirmektedir. Dil ve anlam açısından ülke sınırlarını aşarak evrensele yaklaştığını

rahatlıkla söylemek mümkün. İnsan hakları, hukukun üstünlüğü, adalet, eşitlik, özgürlük ve ahlak olgusu çerçevesince oluşturulan ilkeler sadece gazeteciye çalışma prensibi sunmayıp topluma da bilinçli vatandaşlık profili çizmektedir. Konjonktür açısından baktığımızda Basın Konseyi'nin Basın Meslek İlkeleri'ni oluştururken sadece Türkiye'deki geçmişteki özdenetim deneyimlerinden, kongre, seminer, panel ve oturum gibi faaliyetlerin raporlarından faydalanmakla yetinmediği ve ayrıca yurt dışında oluşturulan meslek ilkelere ve özdenetimle ilgili uluslararası metinlere gereken ilgiyi gösterdiği anlaşılmaktadır. Türkiye'nin dışı açılım sürecinde basın da dâhil olmak üzere birçok alanda gereken atılımın yapılamamış olmasına rağmen –ki buna Basın Konseyi'nin uygulamaya yönelik faaliyetleri de dâhildir- Basın Meslek İlkeleri teknik bir metin olarak ilgili olduğu mesleki uygulamaların önüne geçmiştir. Bu anlamda Basın Meslek İlkeleri, Türkiye'de hazırlananlar arasında felsefi açıdan en doyurucu ve evrensel ölçülere en yakın özdenetim metni olarak değerlendirilebilir.

Tüm bunların yanında bir gerçekliğinde altını çizmek gerekmektedir. Özdenetim kurumlarının metinleri ne kadar güçlü olursa olsun bu kurumların gönüllülük esasına dayalı bir

Çalışma prensibi olduğu için st seviyede bir katılım ve başarı beklemek aşırı iyimserlik olacaktır. Eğer bir başarı bekleniyorsa, her şeyden önce bireyden topluma vatandaşın sorumluluk ve haklarının bilincinde olarak evrensel değerlere sahip çıkması ve uygulaması gerekmektedir. Aynı hassasiyet kesinlikle medya alanı için de geçerlidir. Aksi durumda, tepeden inme reçetelerle hazırlanan zm arayışlarının kimseye fayda sağlamayacağı kesindir.

KAYNAKÇA

- Alemdar, Zeynel (1990). *Oyunun Kuralları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Arvas, İbrahim Sena (2014). Basında Sosyal Sorumluluk Bağlamında Günümüz Türkiye'sindeki Özdenetim Uygulamaları, *Erciyes İletişim Akademia Dergisi*, no. 2, 82-92.
- Arvas, İbrahim Sena (2014). *Türk Basınında Etik ve Özdenetim*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Aydın, Hakan (2007). Cemiyet-i Matbuat-ı Osmaniye: Kuruluşu ve Basında Tartışmalar, *Türkiyat Araştırmalar Dergisi*, 553-569.
- Aydoğan, Filiz (1993). Basın Otokontrolünde Basın Konseylerinin İşlevi, *Marmara İletişim Dergisi*, no. 3, 107-122.
- Basın Konseyi. *Basın Meslek İlkeleri*. 1988. <https://basin.konseyi.org.tr/basin-meslek-ilkeleri/> (Erişim Tarihi: 10.02.2020).
- Binark, Mutlu ve Günseli Bayraktutan (2013). *Yeni Medya ve Etik*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

- Bülbül, Rıdvan (2001). *İletişim ve Etik*. 2. Ankara: Nobel Yayınları., 2001.
- Büyükbaykal, Güven ve Büyükbaykal, Ceyda Ilgaz (2007). Günümüzde Türk Basınında Magazinleşme Olgusu, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı:29.
- Demir, Vedat (1998). *Türkiye'de Medya ve Özdenetimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Durkheim, Emile (1986). *Meslek Ahlakı*. 3. Çeviren Mehmet Karasan. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Evsal, Vedii (1987). *Gazeteciler Cemiyeti ve 40 Yıl 1946-1986*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Frolov, İvan (1991) *Felsefe Sözlüğü*. Çeviren Aziz Çalışlar. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Girgin, Atilla, <http://atillagirgin.net/kategori/kitaplar> <http://atillagirgin.net/>. 2007. [http://atillagirgin.net/s/2170 /i/gazeteciligin_temel_ilkeleri.pdf](http://atillagirgin.net/s/2170/i/gazeteciligin_temel_ilkeleri.pdf) (Erişim Tarihi: 12.02.2020).
- Girgin, Atilla (2007). Yazılı İletişimde Meslek İlkeleri ve Basın Konseyi, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, no. 27, 47-62.

- Günay, Hacı Mehmet, ve Bahaeddin Yediyıldız, <https://islamansiklopedisi.org.tr/>. 2012. <https://islamansiklopedisi.org.tr/vakif> (Erişim Tarihi: 15.02.2020).
- Güvenir, Osman Murat (1991). 2. *Dünya Savaşında Türk Basını*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Haraszi, Miklós (2008). *Medya Öz-denetimi Rehber Kitabı*. Çeviren Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Uluslararası İlişkiler Dairesi Başkanlığı. Viyana: Medya Özgürlüğü Temsilciliği Dairesi Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT).
- IPS İletişim Vakfı. *Gazeteciler İçin Pratik Kılavuz*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, tarih yok.
- İrvan, Süleyman (2005) *Medya Etik ve Hukuk*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Kal'a, Ahmet. <https://islamansiklopedisi.org.tr/>. 2003. <https://islamansiklopedisi.org.tr/lonca> (Erişim Tarihi:13.02.2020).
- Kazıcı, Ziya. <https://islamansiklopedisi.org.tr/>. 1998. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahilik> (Erişim Tarihi:12.02.2020).

- Kıraç, Tahir Olcay (2011). *Türkiye'de Gazetecilik Mesleğine İlişkin Örgütlenmeler: 1908-1938*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Koloğlu, Orhan (2006). *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları
- Komisyon. *Basında Meslek Etiği*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2013.
- Özgen, Murat (2006). *Gazetecinin Etik Kimliği*. 3. İstanbul: Set-Systems Tercümanlık Reklamcılık Yayıncılık Limited.
- Özgen, Murat. <http://baskanlikreferandumu.siyasaliletisim.org/>. 16 Haziran 2008. <http://baskanlikreferandumu.siyasaliletisim.org/blog/2008/06/16/1980-sonras-tuerk-medyasnda-gelimeler-ve-magazinleme-olgusu/> (Erişim Tarihi: 05.02.2020).
- Özgen, Murat (2004). *Türkiye'de Basının Gelişimi ve Sorunları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Rousseau, Jean-Jacques (2012). *Toplum Sözleşmesi*. 9. Çeviren Vedat Günyol. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Salihoğlu, M. Latif. *Basın Ahlâk Prensipleri*. 24 Temmuz 2018.

- https://www.yeniasya.com.tr/m-latif-salihoglu/basin-ahlak-prensipleri_468328 (Erişim Tarihi: 12.02.2020).
- Stroll, A.A., A.A. Long, V.J. Bourke, ve R. Campbell (2017). *Etik Kuramları*. Çeviren Mehmet Türkeri. İstanbul: Lotus Yayınevi.
- Tannenbaum, Donald G. (2017). *Siyasi Düşünce Tarihi*. 10. Çeviren Özgüç Orhan. Ankara: BB101 Yayınevi.
- Türkiye Gazeteciler Cemiyeti. <http://www.gazetecilercemiyeti.org.tr/>. 21 Nisan 2016. <https://www.tgc.org.tr/kurumsal/tuzuk.html> (Erişim Tarihi:30.01.2020).
- Türkiye Gazeteciler Cemiyeti. <https://www.tgc.org.tr/>. 17 Nisan 2019. <https://www.tgc.org.tr/bildirgeler/t%C3%BCrkiye-gazetecilik-hak-ve-sorumluluk-bildirgesi.html> (Erişim Tarihi: 28.01.2020).
- Uçar, Yasemin (2011). *Basın Ahlakı Açısından Haberde Nesnellik Olgusu*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldırım, Cemal (2004). *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Doruk Yayımcılık.

EK-TÜRKİYE GAZETECİLERİ HAK VE SORUMLULUK BİLDİRGESİ

SUNUŞ

Herkes, bilgi edinme ve haber alma, özgür düşünce, ifade ve serbest eleştiri hakkına sahiptir. Düşünce ve ifade özgürlüğünün kullanılmasının başlıca yolu olan basın ve yayın özgürlüğü temel insan haklarından. Bu hakların demokratik hukuk devletinde anayasal güvence altında olması esastır.

Gazetecinin hakları, halkın haber alma hakkının ve ifade özgürlüğünün, meslek ilkeleri ise dürüst ve doğru iletişimin temelini oluşturur. Meslek ilkeleri gazetecinin ve basın - yayın organlarının özdenetimini öngörür ve değerlendirme mercii öncelikle vicdanlardır. Dolayısıyla basın yayın organları yöneticileri ve gazeteciler; medya ve dijital ortamda meslek ilkelerine uymalı, uyulmasını gözetmelidir.

Gazeteci olmadıkları halde çeşitli biçimlerde gazetecilik faaliyetine katılanlar da bu sorumluluklar kapsamındadır. Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi; dijital platformlarda yapılan yayıncılık, gazete ve dergilerin sosyal medyadaki faaliyetlerini de kapsar.

A-Gazeteci tanımı

Günlük yahut süreli, yazılı, görüntülü, sesli elektronik veya dijital basın ve yayın organında, kadrolu, sözleşmeli ya da telif karşılığı, haber alma, işleme, iletme veya görüş, fikir belirtme görevi üstlenen ve asıl işi ile başlıca geçim kaynağı bu olup, çalıştığı işletme ile ilgili yasalar karşısındaki konumu bu tanıma uygun olanlar gazetecidir. Basın ve yayın alanındaki her işletme, çalıştırdığı gazetecileri hukukun gazetecilere tanıdığı sendikal örgütlenme de dâhil olmak üzere tüm haklardan yararlandırmak zorundadır.

B- Gazetecinin sorumluluğu

Gazeteci; basın özgürlüğünü, halkın doğru haber alma, bilgi edinme hakkı adına dürüstçe kullanır. Bu amaçla her türlü sansür ve oto sansürle mücadele eder. Gazeteci, önce halka ve gerçeğe karşı sorumludur. Bu sorumluluk kamu otoriteleri ve işverenine olan sorumluluklarından önce gelir. Bilgi ve haber ile özgür düşünce, herhangi bir ticari mal ve hizmetten farklı olarak toplumsal nitelik taşır. Gazeteci, iletmediği haber ve bilginin sorumluluğunu üstlenir. Gazetecinin özgürlüğünün içeriğini ve sınırlarını, öncelikle sorumlulukları ile meslek ilkeleri belirler.

C- Gazetecinin hakları

1. Gazeteci; tüm bilgi kaynaklarına serbestçe ulaşma ve kamu yaşamını belirleyen, halkı ilgilendiren tüm olayları izleme, araştırma hakkına sahiptir. Gazetecinin karşısına çıkarılacak gizlilik ve sır gibi engeller, hukuka ve uluslararası normlara uygun olmalıdır.
2. Gazeteci; doğruluğuna, tarafsızlığına ve nesnellğine inanmadığı bir görüşü savunmaya veya meslek ilkelerine aykırı bir iş yapmaya zorlanmamalıdır.
3. Gazeteci; basın - yayın işletmesinin işleyişini belirleyen, etkileyen önemli kararlardan haberdar edilmeli ve gereğinde kararların alınmasına katılmalıdır.
4. Gazeteci; ekonomik bağımsızlığını güvence altına alacak bir ücret almalıdır. Gazeteci, örgütlenme hakkına sahiptir.
5. Gazeteci; kaynakların gizliliği ilkesi uyarınca, kaynağını ve elindeki belgeleri açıklamaya, tanıklık yapmaya zorlanamaz. Gazeteci ancak kaynağının izin vermesi ve kaynağı tarafından yanıtlanmış olması hallerinde kaynağını açıklayabilir.

D- Gazetecinin temel görevleri

1. Gazeteci; halkın bilgi edinme hakkı uyarınca, haber alma, yorum yapma ve eleştirme özgürlüğünü kullanırken kendi açısından sonuçları ne olursa olsun, gerçekleri çarpıtmadan aktarmak zorundadır.
2. Gazeteci; başta barış, demokrasi, hukukun üstünlüğü laiklik ve insan hakları olmak üzere; insanlığın evrensel değerlerini, çok sesliliği, farklılıklara saygıyı savunur.
3. Gazeteci; milliyet, ırk, etnisite, cinsiyet, cinsel kimlik, cinsel yönelim, dil, din, mezhep, inanç, inançsızlık, sınıf, dünya görüşü ayrımcılığı yapmadan tüm uluslar, halklar ve bireylerin haklarını tanır, saygı gösterir.
4. Gazeteci; insanlar, uluslar ve topluluklar arasında nefreti, düşmanlığı körükleyici yayından kaçınır.
5. Gazeteci; bireylerin, toplulukların ve ulusların kültürel değerlerini, inançlarını veya inançsızlığını saldırı konusu haline getiremez, küçümseyemez, alay edemez.
6. Gazeteci; şiddeti haklı gösterici, özendirici ve savaşı kışkırtıcı yayın yapamaz.
7. Gazeteci, kaynağını bilmediği bilgi ve haberleri yayınlamaz; kaynak açık olmadığında, yayınlamaya karar verdiği

durumlarda da kamuoyuna gerekli uyarılarda bulunur.

8. Gazeteci; bilgiyi yok edemez, görmezlikten gelemez, metinler ve belgeleri değiştiremez.

9. Gazeteci; halkın haber alma hakkıyla doğrudan bağlantılı olmayan hiçbir amaç için izin verilmedikçe kimsenin özel yaşamın gizliliğini ihlal edemez.

10. Gazeteci, yayınlarıyla ilgili her yanlışı en kısa sürede düzeltmekle ve gerektiğinde özür dilemekle yükümlüdür.

11. Gazeteci cevap hakkına, kötüye kullanılmaması ve kabul edilebilir biçimde yapılması kaydıyla saygılı olmalıdır.

12. Gazeteci, bilgiye erişim faaliyeti sırasında ve sosyal medyada kimlik gizleme gibi yanıltıcı yöntemler kullanamaz.

13. Gazeteci, bir bilginin, haberin yayını ya da yayınlanmaması karşılığı hiçbir maddi veya manevi menfaat sağlayamaz; çıkar çatışması yaratmaktan kaçınır. Gazeteci, konumu ne olursa olsun haber kaynağı olarak kişi ve kurumlarla iletişimini ve ilişkisini meslek ilkelerini gözeterek yürütür.

14. Gazeteci; mesleğini, reklamcılıkla, halkla ilişkilerle veya propagandacılıkla karıştıramaz. İlan - reklam kaynaklarından herhangi bir telkin, tavsiye alamaz, maddi çıkar sağlayamaz.

15. Gazeteci hangi konuda olursa olsun, elde ettiği bilgi ve belgeleri kendi yararına kullanamaz.

16. Gazeteci, ulusal ve uluslararası politikalar hakkında yayın yaparken öncelikle halkın haber alma hakkı, mesleğin temel ilkeleri ve özgürlükçü demokrasi ölçütlerini göz önünde bulundurur.

17. Gazeteci, mağdurun, güçsüzün, yoksulun, ötekileştirilenin ve “sesini duyuramayanların” sesi olmakla yükümlüdür.

İkinci Bölüm

Gazetecinin Doğru Davranış Kuralları

E-İnsan hakları odaklı habercilik ve gazetecinin davranış kuralları:

Haber ile yorum: Haber ile yorum ve görüş ayrımı açık yapılmalı, okurun ve izleyicinin neyin haber, neyin yorum olduğunu kolayca seçebilmesi sağlanmalıdır.

Fotoğraf ve görüntü: Fotoğraflarda yansıtılan gerçekliği deforme edecek ekleme, çıkarma, kolaj veya montaj yapılmamalıdır. Fotoğraf çekilemeyen özel durumlarda animasyon, illüstrasyon, montaj, canlandırma, dijital oynamalarla üretilmiş fotoğraf ve görsellerin bu niteliği ile güncel olup olmadığı okur/izleyicilerin rahatlıkla fark

edebileceği şekilde belirtilmelidir. Kamusal kimliği olmayan kişilerin fotoğraf ve görüntüleri, etkinlik, olay, panel, konser gibi kamuya açık alandaki faaliyetler dışında kamu yararı ve haber değeri söz konusu olmadığı müddetçe izinsiz çekilmemelidir. Bu kişilerin dijital ortamlardaki fotoğrafları da izinsiz kullanılmamalıdır. Cesetleri yakın plan gösteren, kan ve şiddet unsurları içeren fotoğraflara yer verilmemelidir. Gizli kamera gibi teknolojik yöntemler sadece yayınlanmasında kamu yararı olan ve başka türlü elde edilemeyecek istisnai durumlarda kullanılmalıdır. Drone gibi insansız hava araçlarıyla fotoğraf ve görüntü çekimi sırasında özel hayatın gizliliğine saygı gösterilir. Hava trafiği ve uçuş güvenliği dikkate alınır, insan ve diğer canlıların hayatını tehlikeye atacak tutum ve davranışlardan kaçınılır.

Haber - İlan (Reklam): Haber ve yorum metinleri veya görüntüleri ile ilan - reklam amaçlı metinlerin ayrımı hiç bir karışıklığa yer bırakmayacak biçimde yapılmalıdır. Ücretle yayımlanan içeriklerde mutlaka “Advertorial” ya da “Bu bir ilandır” ibaresine yer verilmelidir. “Gazeteciler ilan, reklam, tanıtıcı reklam veya sponsorlu metinleri yazmamalı, reklamlarda yüzü ya da sesiyle yer almamalı, sosyal medya

hesaplarında, web sitelerinde, bloglarında vs. de reklam, tanıtım, ürün yerleştirme yapmamalıdır. Tanıtım veya reklam yüzü olarak algılanmasına sebep olacak durumlardan kaçınmalıdır.

Dijital Medya: Gazeteci, dijital platformlarda mesleki kimliğini dikkate alarak; hak ve sorumluluk bildirgesine uygun olmayan davranışlardan kaçınmalıdır. Gazeteci dijital platformlarda meslek etik kurallarını zedeleyici üslupla, içerik üretip yaymamalıdır. Gazeteci, haber içeriklerini sosyal medya hesapları, web siteleri ile bloglarında paylaşırken çarpıtma, yanıltma, yönlendirme yapmamalı, kişi ya da kurumları, teyit edilmemiş bilgilerle zan altında bırakmamalıdır. Dijital platformda unutulma hakkı başvuruları ve düzeltme talepleri titizlikle incelenerek bekletilmeden değerlendirilmelidir. Gazeteci insanların lekelenmeme hakkına özen göstermek ve korumakla yükümlüdür.

Hedef Gösterme: Gazeteci, takipçilerini yanıltmamalı, meslektaşlarını hedef gösterici, yaftalayıcı, nefret söylemi ve nefret suçuna zemin hazırlayıcı kışkırtıcı ifadeler kullanmamalıdır.

Dayanışma ve rekabet: Gazeteci, rekabet nedeniyle de olsa, bir başka gazeteciye bilinçli ve açık, mesleki zarar vermekten kaçınılmalıdır. Bir meslektaşının yayını engelleyici ve yanıltıcı davranışlarda bulunmamalıdır. Gazeteci mesleki nedenlerle zor durumda kalan meslektaşlarıyla dayanışma içinde olmalıdır.

Yargı: Hazırlık soruşturması sırasında soruşturmayı zaafa uğraticı, yönlendirici biçimde haber ve yorumdan kaçınılmalıdır. Yargılama sürecinde de haberler her türlü ön yargıdan uzak ve kesinlikle doğruluğundan emin olunarak sunulmalıdır. Gazeteci yargı sürecinde taraf olmamalıdır. Yargı kararı kesinleşmedikçe, şüpheli ya da sanık suçlu ilan edilmemelidir. Soruşturmayı etkileyecek ya da yönlendirecek ya da suçlanan kişi ya da kişilerin yakınlarını zor durumda bırakacak ifadelerden kaçınılmalıdır. Yargı sürecinde iddia ve savunmaya ilişkin bilgilerin adil ve dengeli bir biçimde yayımlanmasına özen gösterilmelidir. Özel hayat alanına giren gizli kayıt ve dinlemeler yargı kararıyla bile elde edilmiş olsa kullanılmamalıdır.

Bilgi-Belge: Sahibinin izni dışında belge, fotoğraf, ses veya görüntü, ancak doğrudan kamu yararı bulunması ve başka hiçbir şekilde elde edilmeyeceğine kesin kanaat getirilmesi halinde alınabilir.

Kimlik veya özel durum: Kamu yararı olmayan ve olayla doğrudan ilgisi bulunmayan bir insanın davranışı veya işlediği suç, onun ırkına, milliyetine, dinine, cinsiyetine, cinsel yönelimine, cinsiyet kimliğine, hastalığına veya fiziksel, zihinsel engelli olup olmamasına dayandırılmamalıdır. Kişinin bu özel durumu, alay, hakaret, önyargı konusu yapılmamalıdır.

Çocuk: Suça itilmiş çocuklarla ilgili suçlarda ve cinsel saldırılarda 18 yaşından küçük olan suç faili ya da mağdurların kimliklerini açıklayacak ya da tanınmalarına yol açacak şekilde yayın yapılmamalı, fotoğraf, görüntü ve çizim kullanılmamalıdır. Çocuğun kişiliğini ve davranışlarını etkileyebilecek durumlarda, gazeteci, bir aile büyüğünün veya çocuktan sorumlu bir başkasının izni olmaksızın çocukla röportaj yapmamalı veya görüntüsünü almaya çalışmamalıdır. Çocuklarla ilgili haberlerde soruna dikkat çekmek, kamuoyunda yaratacağı etki ve yarar dikkate alınmalıdır.

Kadın: Kadınlara karşı ayrımcılığa neden olacak, ruhsal ve bedensel açıdan kadını ötekileştirecek veya rencide edecek haberlere yer verilmemelidir. Haberde kadına yönelik şiddeti meşrulaştıracak ve özendirerek gerekçeler üretilmemeli, şiddetin detayları aktarılmamalı, kadınların uğradığı taciz, tecavüze ilişkin haberlerde kadının kimliği korunmalı, fotoğraflarına ve görsel unsurlara yer verilmemelidir.

Cinsel saldırılar: Cinsel saldırı mağdurlarının fotoğrafları, görüntüleri veya kimlik bilgileri kesinlikle yayınlanmamalıdır. Bu haberlerde animasyon ve canlandırma da kullanılmamalıdır.

Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği: Doğrudan haberin unsuru olmadığı sürece hiç kimse cinsiyet kimliği, cinsel yönelimiyle tanımlanamaz, tanımlanması gereken durumlarda da küçümsenip, aşağılanamaz.

Sağlık: Sağlık konusunda sansasyondan kaçınmalı, insanları umutsuzluğa sürükleyecek veya sahte umut verecek yayın yapılmamalıdır. Tıbbi alandaki araştırmalar kesinleşmiş sonuçlar gibi yayınlanmamalıdır. Araştırmaları destekleyen kuruluşlar açıkça belirtilmeli, bilimsel kanıta dayalı olmayan tanı ve tedavi yöntemlerine haberlerde yer verilmemelidir. İlaç

tavsiyesinde asla bulunulmamalıdır. Sağlık kuruluşlarında araştırmalar yapan, bilgi ve görüntü almaya çalışan gazeteci, kimliğini belirtmeli ve girilmesi yasak bölümlere ancak yetkililerin izniyle girmelidir. Hasta hakları gözetilerek hastanın ses ve görüntü kaydı izinsiz alınmamalıdır.

Doktor veya hastanelerin suçlandığı haberlerde mutlaka onların da görüşüne başvurulmalıdır.

Kurumsal çıkar ve davetler: Gazetecinin bir basın - yayın organındaki işlevini "Hak ve Sorumluluk Bildirgesi"ndeki hakları, sorumlulukları ve görevleri belirler. Gazeteci mesleki durumların dışındaki faaliyetlere zorlanmamalıdır. Gazeteci, çıkar ve nüfuz sağlayacak habercilikten kaçınmalıdır. Mesleğini gölgeleyecek, itibarını sarsacak türden oluşumlar içerisinde yer almamalıdır. Siyasi parti ve profesyonel spor kulüplerinde aktif görevde bulunmamalı, ticari bir kuruluşun danışma veya yönetim kurulunda görev almamalı, kişi ve kurumlardan hediye, maddi çıkar sağlamamalıdır. Masraflarını ticari kuruluşların karşıladığı gezilere katılarak karşılığında ürün ve marka tanıtımı içeren yayın yapılmamalıdır. İstisnai durumlarda gidilen ve masrafları karşılanan gezinin haber yapılması halinde de gezinin davet olduğu açıkça belirtilmelidir.

Hediye: Yayınlarla ilgili ön yargı, kuşku yaratacak her cinsten kişisel hediye ve maddi menfaat reddedilmelidir.

Özeleştiri: Gazeteci ile basın - yayın organları, düzeltme ve cevap hakkı gibi zorunlulukların dışında da, yanlışları düzeltmeli ve özeleştiri yapmalıdırlar.

Taraf olma: Gazeteci ve yayın organı, her ne nedenle ve her ne biçimde olursa olsun, taraf olmaları halinde bu konularını kamuoyuna açıkça belirtmelidir. Yayın organı yahut yorumcu, siyasi, ekonomik ve toplumsal tercihlerinin doğrultusunda yayın yapabilir. Bu durumda bu tavır açıkça ortaya konulmalı, ayrıca yorum ile haber olay ayrımı kesin biçimde yapılmalıdır.

Özel hayat: Asıl olan kamu yararadır. Özel hayatın gizliliğinin geçersiz sayılabileceği başlıca durumlar şöyle sıralanabilir:

- a) Büyük bir suç yahut yolsuzluk üstüne araştırma ve yayın.
- b) Toplumı kötü etkileyici bir tutumla ilgili araştırma ve yayın.
- c) Toplumun güvenliğinin veya sağlığının korunması.

d) İlgili kişinin sözleri yahut eylemleri sonucu halkın yanılmasının, yanıltılmasının veya yanlış yapmasının engellenmesi.

Bu durumlarda dahi, özel hayatın kamuya açılan kesiti mutlaka konuyla doğrudan ilgili olmalı veya ilgili kişinin özel hayatının onun kamusal faaliyetini de etkileyip etkilemediği gözetilmelidir.

Haber için para: Gazeteci belge veya görüntü sağlamak amacıyla, bir suçla ilgili sanık, tanık veya onların yakınlarına para teklif etmemeli ve vermemelidir.

Sarsıcı durumlarda: Üzüntü, sıkıntı, tehlike, yıkım, felaket ya da şok halindeki insanlar söz konusu olduğunda gazetecinin olaya yaklaşımı ve araştırması insani olmalı ve gizliliklere uyularak duygu sömürsünden kaçınılmalıdır.

Suçlu yakınları: Gazeteci, sanıkların ve suçluların akrabalarını, yakınlarını, olayla ilgileri olmadıkça veya olayın doğru anlaşılması için gereği bulunmadıkça teşhir etmemelidir.

İntihar olayları: Gazeteci sadece kamuoyunu ilgilendiren politik ya da ünlü kişilerin intiharı ile kriminal öneme sahip

intihar vakalarını haber yapabilir. Bu tür istisnai durumlarda bile intiharın yöntemine ilişkin özendirici ve öğretici ayrıntılara yer verilmemeli, intihara ilişkin fotoğraf ve görsel malzeme ile intihar mesajı kullanılmamalıdır.

Ekonomik, mali bilgi: Gazeteci yasalarla yasaklanmış olmasa dahi, elde ettiği ekonomik - mali bilgileri yayınlanmadan önce kendisinin yahut yakınlarının çıkarları için kullanmamalıdır. Gazeteci, kendisinde ve yakınlarında bulunan hisse senedi ve benzeri mali araçlar konusunda, yayın organındaki sorumluları bu menkul kıymet sahipliği hakkında doğru bilgilendirmediği sürece yayın yapmamalıdır. Gazeteci, hakkında haber ve yorum yazdığı ya da yazmayı tasarladığı taşınır ve taşınmaz kıymetlerin doğrudan veya dolaylı alım satımını yapmamalıdır. Gazeteci ticari şirket kuramaz. Tacirlik ve esnafılık yapamaz.

Ambargo: Off the record: Gazeteci, kendi çabasıyla elde etmedikçe, bir kaynağın verdiği bilgi veya belgenin yayınlanma tarihi konusundaki isteğe uymalıdır. Gazeteci, röportaj, haber, yorum veya görüntü, yayın şekli ne olursa olsun, hazırlığını yayın organındaki sorumlular dışında, kaynağı da dâhil kimseye denetletirmekle yükümlü değildir. Gazeteci, açıklanmaması kaydıyla (off the record) verilen bilgiyi ve sarf edilen sözleri yayınlamamalıdır.

Kaynak gösterme: Gazeteci, başta haber ajansları olmak üzere, bir meslektaşının ve herhangi bir yayının sunduğu bilgileri kullandığında mutlaka kaynağını belirtmelidir.

Gazeteci olmayanlar: Bir yayın organında, sürekli veya zaman zaman, gazetecilik kapsamına giren alanlarda faaliyet gösterenlerin asıl sıfatları, asli işleri uygun şekilde belirtilmeli, kamuoyu onların temel konumu hakkında bilgilendirilmelidir.

Özdeşleşme: Gazeteci, uzmanlık alanı ne olursa olsun öncelikle gazetecidir. Savunma ve polis muhabirleri, polis/asker veya sözcüsü, spor muhabirleri de kulüp yöneticisi veya sözcüsü, herhangi bir partiden sorumlu muhabir ise o partinin üyesi veya sözcüsü gibi davranmamalı ve bu yönde yayın yapmamalıdır.

Yurттаş gazeteciliği / Sosyal medyada yayın hakları / Bireylerin özel alanlarının sınırları: Profesyonel mesleği gazetecilik olmayan, sosyal paylaşım sitelerini haber amaçlı kullanan 'Yurттаş Gazeteciler' de bilgi toplama, haber yapma ve yayma sürecinde meslek ilkelerinden sorumludur.

Barış gazeteciliği: Gazeteci haber ve yorumlarında çatışmacılığı değil, barış gazeteciliğini esas almalıdır. Taraflara eşit mesafede durarak, sansasyonel habercilikten kaçınmalıdır. Çatışmaların görünür ve anlık etkileri yerine uzun vadeli ve travmatik etkilerine odaklanmalıdır. Barış girişimlerini görmezden gelmemeli, desteklemelidir. Gazeteci kamuoyunu doğru bilgilendirme hakkı ile terör propagandası arasındaki farkı gösterir. Terör saldırılarında yaşamlarını yitirenlerin isimleri aileleri öğrenmeden önce yayınlanmaz. Ölümlere ilişkin haberlerde sansasyonel ve acıları artıracak üslup kullanılamaz. İnsanlarda travma yaratacak kan ve şiddet içeren fotoğraflara yer vermez, saldırının sonuçlarını korku ve yılgınlık yaratacak biçimde büyütmez.

Nefret Söylemi: Gazeteci ırkçı nefret, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlüğe dayalı diğer nefret biçimlerini yayan, teşvik eden ya da haklı gösteren her türlü ifadebiçiminin karşısında olmalıdır.

Nefret Suçu: Gazeteci ırk, ulusal ya da etnik köken, dil, renk, din, cinsiyet, yaş, zihinsel ya da fiziksel engellilik, cinsel yönelim veya diğer benzer faktörlere dayalı olarak benzer özellikler taşıyan bir gruba, kişilere veya mala karşı işlenen

suçların karşısında yer alır.

Gazeteci siyasi çatışma ve gerilimlerde nefret söyleminin yayılmasına aracılık edebilecekleri için bu noktada görev ve sorumlulukları vardır. Gazeteci nefret söylemine maruz kalan kişilerin haklarının korunması noktasında dengeleyici ifadelere yer vermeli, toplum içinde yayılan bu tarz görüşleri kamuoyunun dikkatine sunma hedefiyle hareket etmelidir.

İfade Özgürlüğü: Gazeteci kamuoyunun doğru bilgilendirilme hakkından sorumludur. Kendi haberini sansürlememelidir. Gazeteci ifade özgürlüğünün sınırsız olmadığını bilmeli ancak ifade özgürlüğünün sadece olumlu karşılanan, zararsız haber ya da düşünceleri değil, aynı zamanda ‘devleti şoke eden, inciten, rahatsızlık veren’ düşünceleri de kapsadığının bilincinde olmalıdır.

Hayvan hakları: Gazeteci, hayvanların yaşam haklarına saygı duymalı ve ticari meta haline getirilmelerine karşı çıkmalıdır. Hayvanlarla ilgili haberleri insan odaklı yazmamalıdır. Bu haberlerde ticari çıkar gözetmeden çalışan hukukçu, hayvan hakları savunucuları ve uzmanların görüşlerine de yer vermelidir. Hayvanlara zarar verme potansiyeli taşıyan tüm insan faaliyetlerini sorgulamalıdır. Hayvanları endüstrinin

terimleriyle tanımlamamalı, evcil hayvan, test hayvanı, yemelik hayvan veya eğlence hayvanı gibi tanımlardan uzak durmalıdır.

Çevre ve iklim değişikliği: Gazeteci, temiz bir çevre ve sürdürülebilir kalkınmanın, insanların yaşam haklarının temelinde yer aldığı bilincinde olmalıdır. Gazeteci, iklim değişikliğinin nedenleri ve olası sonuçları konusunda vatandaşları bilgilendirmeli, kamusal farkındalık yaratmalıdır. Çevreyi koruma ve iklim değişikliği ile mücadele için toplumu bilinçlendirmeli, çözümler konusunda bilgilendirici yayınlar yapmalı, bu konularda iktidarları uyarmalı ve denetlemeli, hükümetlerin, şirketlerin veya güç odaklarının yönlendirmeleriyle hareket etmemelidir.

Trafik kazaları: Trafik kazası haberlerinde kamu yararı esas alınmalı, peşin hüküm içeren ifadelerden kaçınılmalıdır. Ölümlü kazaya karışan taşıtın/otobüsün firmasının adı, firma ya da sürücüyü suçlamadan; kazanın oluş şekli ile ilgili kesin ifadeler kullanılmadan yazılmalıdır. Fotoğraf ve görüntülerde firma ismi ve plaka buzlanmamalıdır.

IKSAD
Publishing House

978-625-7914-72-7